

SUITDER

SDÜ İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ DERGİSİ

Süleyman Demirel University Journal of Humanities and Social Sciences

Sayı/Issue	61-Haziran 2024/ 61-June 2024
Makale Bilgisi/ Article Info	Araştırma Makalesi/ Research Article
Başvuru Tarihi/ Submitted Date:	15 Temmuz 2022
Kabul Tarihi/ Accepted Date:	17 Mayıs 2024
Atıf/Citation:	Kansoy, U. (2024). Fil Binit Takımları III (Âîn-i Ekberî'de Yer Almayan Fil Kontrol Araçları). <i>Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi (SUITDER)</i> , 61, Haziran 2024, 99-126.
DOI:	10.35237/sufesosbil.1144146
Benzerlik / Similarity: %	13

Fil Binit Takımları III (Âîn-i Ekberî'de Yer Almayan Fil Kontrol Araçları)

Elephant Mounts III (Elephant Control Tools Not Included in Âîn-i Akbarî)

Umur KANSOY*

Öz

Filler İlk Çağ'dan günümüze insanlara hizmet etmiş çok değerli hayvanlardır. Bu hayvanlardan daha konforlu ve daha kontrollü bir şekilde istifade edebilmek için pek çok binit takımı geliştirilmiştir. Bununla birlikte zincirler, urganlar ve fil kancalarının genel adlarına yer verilmesi dışında Türk-İslâm kaynaklarında fil binit takımları ve işlemleri hakkında pek fazla malumat yer almamaktadır. Daha önce tarafımızca kaleme alınan "Âîn-i Ekberî'ye Göre Savaş Fillerinin Binit Takımları" ve "Fil Binit Takımları II (Âîn-i Ekberî'de Yer Almayan Savaş Fili Binit Takımları)" adlarını taşıyan iki makaleyle bu konudaki bilgi eksikliği giderilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada ise, fil kontrol araçları üzerinde durulmuştur. Fil kontrol araçlarını tespit edebilmek için müzelerde sergilenen konuyla ilgili objelerden, fil eğitimi ve terbiyesi hakkında yazılmış kitaplardan, Hindistan'da fillerin bakımı ve sağlığı hakkında yazılmış raporlardan, minyatür ve röyeflerden istifade edilmiştir. Günümüzde kullanılan önemli fil kontrol araçları da çalışmaya dâhil edilmiştir. Böylece hem tarihî kaynakların hem de modern kayıtların desteğiyle ulaşılabilen bütün fil kontrol araçları tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fil Kontrol Araçları, Fil Binit Takımları, Filler, Babürlüler, Günümüz Hindistan'ı, Günümüz Güney Asya Ülkeleri.

Abstract

Elephants are very valuable animals that have served people since the First Age. Many harnesses have been developed to make use of these animals in a more comfortable and controlled manner. However, there is not much information in the Turkish-Islamic sources about elephant harnesses and their functions, except for the general names of chains, ropes and elephant hooks. Previously, we tried to fill the lack of information on this subject with our two articles titled "Harnesses of War Elephants According to Âîn-i Akbarî" and "Elephant Harnesses II (Elephant Harnesses Not Introduced in Âîn-i Ekberî)". In this study, we focused on elephant control tools. In order to identify the elephant control tools, we benefited from the objects on display in museums, books written about elephant training and upbringing,

* Dr., İstanbul Fuat Sezgin Bilim ve Sanat Merkezi, İstanbul/TÜRKİYE, E-Posta: umut.kansoy1@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0031-4600.

reports written about the care and health of elephants in India, miniatures and reliefs. We also included important elephant control tools used today in the study. Thus, we introduced all the elephant control tools we could reach with the support of both historical sources and modern records.

Keywords: Tools to Control Elephants, Elephant Harnesses, Elephants, Mughals, present day India, Today's South Asian Countries.

GİRİŞ

Fil binit takımları hakkında *Âîn-i Ekberî*'deki üç sayfalık tanıtım dışında, Türk-İslâm kaynaklarında kapsamlı bir malumat sunulmamaktadır.¹ Tarafımızdan 2020 yılı aralık ayında fil binit takımları hakkındaki "*Âîn-i Ekberî'ye Göre Savaş Fillerinin Binit Takımları*" adlı ilk makale, 2021 yılı aralık ayında bu makaleyi tamamlayıcı mahiyette olan "*Fil Binit Takımları II (Âîn-i Ekberî'de Yer Almayan Savaş Fili Binit Takımları)*" başlıklı ikinci çalışma yayımlanmıştır. Böylece *Âîn-i Ekberî* adlı eserde yer alan ve almayan fil binit takımları tanıtılmıştır. Bu makalede ise fil kontrol araçları konusu ele alınmıştır.

Fil kontrol araçları bir bütün halinde kategorize edilmemiştir. Bu nedenle, çalışmadaki başlıklar ve sınıflamalar görsel materyaller ve müze katalogları incelenerek tarafımızdan oluşturulmuştur. Sadece Hint kaynaklarından değil, diğer Asya ve Güney Asya ülkelerinin konu hakkındaki kaynaklarından da istifade edilmiştir. Mümkün oldukça günümüze ulaşan ve günümüze ait fil kontrol araçlarına da yer vermeye çalışılmıştır.

Âîn-i Ekberî'de Yer Almayan Fil Kontrol Araçları

"Fil binit takımları" konusunun ele alındığı "*Âîn-i Ekberî'ye Göre Savaş Fillerinin Binit Takımları*" adlı makalede Babürlüler devri fil kontrol araçları da tanıtılmıştır. Söz konusu fil kontrol araçları; *dherneh*², *endû*³, *birî*⁴, *belend*⁵, *geddh birî*⁶, *loh lenger*⁷, *çerhî*⁸, *endhiyârî*⁹, *kilâveh*¹⁰, *kenâr*¹¹, *dôr/dovr*¹², *enkus/ankus*¹³, *ged*¹⁴ ve *cegâvet*¹⁵ adlarını taşımaktadırlar¹⁶. "*Fil Binit Takımları II (Âîn-i Ekberî'de Yer Almayan Savaş Fili Binit Takımları)*" adlı makalede *Âîn-i Ekberî*'de yer almayan üç yeni fil kontrol aracına daha yer verilmiştir. Bunlar sırasıyla; *rahu*¹⁷, *mîngk*¹⁸ ve *fil mehteri* çalgıdır. Fil mehteri sazları, savaştaki asıl işlevleri dışında filleri şevke getirip düşmana saldırtmak için de kullanıldığından aynı zamanda fil kontrol aracı kapsamına da girmektedirler¹⁹. "*Fil Kontrol Araçları*" adlı bu makalede ise genel anlamda fil binit takımlarının ele alınması yerine tamamen fil kontrol araçları konusu

¹ Ebu'l-Fazl-ı 'Allâmî 1872, C I, 135-138; Ebu'l-Fazl-ı 'Allâmî 1873, C I, 126-130.

² Fillerin gücünün derecesine göre uzunluğu ve kalınlığı değişen zincir.

³ Fillerin her iki ön ayağına bağlanan zincir.

⁴ Fillerin iki arka ayaklarını bağlamak için kullanılan zincir.

⁵ Fillerin araka ayaklarını çevreleyen zincir onunla gidip gelebilir ama koşamaz.

⁶ Güçlü, asi fillerin arka ayaklarına eklenen zincir.

⁷ Filleri durdurmaya yarayan fil çapası.

⁸ Mızrak ucuna bağlanan ve itaatten çıkan filleri durdurmaya yarayan havai fişekler.

⁹ Fillerin gözlerini kapatan ve gerektiğinde onları durdurmak için kullanılan örtü.

¹⁰ Fil tasması/çivili fil tasması, fillerin boyunlarını sallayarak filbânlarını düşürmelerini önlemektedir.

¹¹ Hayvanın kulağının dibine gelecek şekilde fil tasmasına yerleştirilen yaklaşık 35 cm uzunluğundaki keskin uçlu bir şiştir, fili kızıştırıp atağa kaldırmak için kullanılmaktadır.

¹² Kuyruktan boyna kadar uzanan, filin vücudunu saran, çok iri bir urgan, fil uygunsuz hareketler yaptığında onu durdurmaya yarar.

¹³ Fillerin başına ve kulaklarına vurmaya yarayan fil kancasıdır. Filleri sevk ve idare etmek için kullanılan en temel araçtır.

¹⁴ Hilal veya u harfi şeklinde temreni olan mızrak. Fil asilik yaptığında kullanılır.

¹⁵ Bir karış uzunluğunda temreni olan büyük ged. Fili gayrete getirmeye ve hızlandırmaya yarar.

¹⁶ Kansoy (Aralık 2020), 2-15, 30-33.

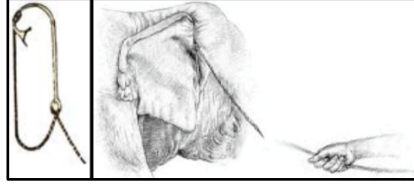
¹⁷ Fil göz bağıdır. Filin savaş ve av öncesinde sakince beklemesini ve yeri geldiğinde durmasını sağlamak için kullanılır. Şekil ve düzenek olarak *Âîn-i Ekberî*'de tanıtılan *endhiyârî*den ayrılmakla birlikte aynı işlevi görmektedir.

¹⁸ Filleri hızlandırmak, depara kaldırmak amacıyla hayvanın kuyruğuna vurulmak suretiyle kullanılan fil çekici.

¹⁹ Kansoy (Aralık 2021), 78-80, 120-123.

incelenmiştir. Söz konusu iki makalede yer almayan eski ve yeni fil kontrol araçları tanıtılmış ve görselleri paylaşılmıştır.

1. Kulak Yuları: Fil binit takımları arasında *Âîn-i Ekberî*'de *kilâveh* adıyla tanıtılan boyun yuları dışında bir de kulak yuları bulunmaktadır. Tayland ve Myanmar'da kullanılan kulak yuları, kulağın tabanına hafif bir iple tutturulmuş bir balık kancası gibi şekillendirilmiş bir demir parçasıdır. Fillere rehberlik etmek ve çok kısa süreler onları bağlamak için kullanılır. 1 ila 3 metre uzunluğunda bir kurşun halat hafifçe çekildiğinde, 'balık kancasının' ucu yumuşak bir şekilde kulağın arkasını hafifçe dürter ve yular, filin ileri hareket etmesini (veya yular bağlama için kullanıldığında durmasını) bildirir. Kulak yuları, *filbâm* tam yürüme hızında takip etmek için dikkatsiz fil yavrularının eğitiminde özellikle yararlıdır²⁰.

Görsel 1: Yavru Filleri Eğitmek İçin Kullanılan Kulak Yuları Çizimi (Tayland ve Myanmar).

Kaynak: "Elephant References", <http://www.colyerinstitute.org/elephants/>; Kurt 2005, 6; Phuangkum v.dğr. 2005, 26.

Kulak yularları üzerine fili yönlendirmek için takılan parça "balık kancası" diye tanıtılmakla birlikte, yukarıda yer verilen kulak yuları görselinde, kanca işlevindeki kısım, daha çok jiletli tarzdaki dikenli tellerin jiletini andırmaktadır. Tarafımızca çok aranmasına ve fillere ilgilenen bir vakıftan da talep edilmesine rağmen yavru bir file takılmış kulak yuları fotoğrafı temin edilememiştir. Sadece aşağıda sunulan örneğin bir kulak yuları olduğu tahmin edilmektedir. Kanımızca yavru fil, annesini rahatça emebilsin diye kulak yuları devre dışı bırakılmış ve anne filin boyun zincirine dolanmıştır. Kancası ise hayvanı rahatsız etmemesi için ön tarafa gelecek şekilde ayarlanmıştır. Filbân, yavruyu annesinden ayırdığı zaman kulak yularını olması gerektiği şekilde takıyor olmalıdır.

Görsel 2: Yavru Filleri Eğitmek İçin Kullanılan Kulak Yuları Fotoğrafı

Kaynak: Varma, Valliyatte ve Sujata 2009, 18, fig. 11c; 23, fig. 18; Varma vd. 2010, 27, fig. 7h

2. Fil Boyun Zincirleri ve Chanak/Chnâk (จัน): Fillerin gövdelerine bağlanan zincirlerin yanı sıra boyunlarına takmak için üretilen zincirler de bulunmaktadır. *Âîn-i Ekberî*'de *kilâveh* adlı kalın

²⁰ Phuangkum, Lair ve Angkawanith 2005, 26.

Fil Binit Takımları III (Âîn-i Ekberî’de Yer Almayan Fil Kontrol Araçları)

halatlardan üretilen yulardan/fil tasmasından bahsedilmekle birlikte, fillerin boyunlarına bağlanan zincirlerinden söz edilmemektedir.

“Âîn-i Ekberî’ye Göre Savaş Fillerinin Binit Takımları” adlı makalede tanıtılan *kilâveh* adlı fil yularları üzerinde sivri uçlu küçük demir çiviler asıldığı aktarılmıştır²¹. Aşağıda, sol baştaki boyun zincirleri de benzer bir amaç için üretilmiştir. Bu zincir çizimde de görüldüğü üzere, sivri köşelere sahiptir. Halkalar, birisi yuvarlak ve birisi köşeli olacak şekilde üretilmiştir. Bunun nedeni, fillerin boyunlarına binen *filbân*ları atmaya çalışmalarına engel olmaktır.

Hindistan’da *National Museum*’da fillerin boyunlarına takılan çeşitli zincirler sergilenmektedir. Söz konusu zincirlerden ikisi aşağıda, soldan ikinci ve üçüncü sırada yer almaktadır. Bu zincirlerden sağ tarafta olanı, vida tarzı geçmeli bağlantıya sahip olup iki ve muhtemelen üç parçaya ayrılabilir. Soldan dördüncü sıradaki Tayland’a özgü boyun zinciri hakkında *Kraliyet Fil Kitabı*²²’ndan şu malumat aktarılmaktadır: *Sai chanak/sāy chnāk* (สายชน) ve *chanak/chnāk* (ชน) adları verilen binit birbirine spiral şeklinde tutturulmuş 2 adet inşaat demiri, at koşum takımı şeklinde 3 halkadan oluşan bir döngüdür. Kenevir veya kenevir ipinden yapılmış bir kordonla 12 santimetre çapında (olan) bu kablo 4-5 metre uzunluğundadır. Bu aleti kullanmak at üzengilerini kullanmaya benzer. Üzengiler gibi düşmeyi engellemek için kullanılmaktadır²³. Bu binit, Taylandlı fil avcılarının yanlarında götürmeleri gereken aletler arasında yer almaktadır. Fili yakalayan kişi (fil doktoru), filin boynuna bindiğinde düşmemek için bu aletten istifade eder²⁴.

Görsel 3: Fil Boyun Zincirleri (I. Çizim: Filler için kullanılan keskin uçlu demir zincir tasma, XIX. yüzyıl ve XX. yüzyılın başları; II. Fotoğraf: Bronz, XX. yüzyıl, 144 cm; III. Fotoğraf: Bir kadın figürü ve iki ucunda iki tavus kuşu boynu ve fil figürü olan bir zincir. Bu zincir iki bölümden oluşmaktadır. XIX. yüzyıl, 170 cm; IV. Fotoğraf: Tayland, 4-5 m. uzunluğundadır, bu binit takımı Tayland’da Changton Ulusal Müzesi, Kraliyet Fil Ulusal Müzesi’nde sergilenmektedir ve bu binitin çizimi şu kitapta da bulunmaktadır: Chantawit 1999).

Kaynaklar: Evans 1910, 54, fig. 22: “Chain”, http://museumsofindia.gov.in/repository/record/nat_del-57-21-1-25906 ve “Chain”, http://museumsofindia.gov.in/repository/record/nat_del-59-500-11704 ve “Chain”, http://museumsofindia.gov.in/repository/record/nat_del-55-63-1-25913²⁵; Muean-a-nan 2013, 8-10, fig. 2; “Changton Ulusal Müzesi, Kraliyet Fil Ulusal Müzesi”, <http://www.virtualmuseum.finearts.go.th/changton/index.php/en/about-us.html> içinde <http://www.virtualmuseum.finearts.go.th/changton/360/link03.html>

Chanak adlı binitin kullanım şekli üzengiye benzemekle birlikte, üzengi gibi filin sağrısından aşağı sarkıtılmamaktadır. Bu binit, filin boynuna bağlanarak kullanılmaktadır. Nitekim Tayland Güney

²¹ Âîn-i Ekberî’de *kilâveh* hakkında şu malumat verilmektedir: “Kilâveh (كِلَاوَه): Her biri birbirine dolanarak hazırlanmış birkaç ipten oluşan, toplamda 8 parmak kalınlığında ve 1,5 gez uzunluğunda bir halattır. Her iki ucuna halka geçirip filin boynuna bağlarlar. Filbân, her iki ayağını ona dayamış olarak [sağlamca] oturur. Bazen ipekten ve deriden de olur. Bazısına sivri uçlu küçük demir çiviler asarlar. Bunlar, kötü huylu fillerin başlarını sallayarak filbânları düşürmelerini engeller.” Bk. Ebu’l-Fazl-ı ‘Allâmî 1872, C I, 136; Kansoy (Aralık 2020), 11-12.

²² “Endonezya’dan gelen filler hakkında bir sorum var”, <http://topicstock.pantip.com/library/topicstock/2009/03/K7647760/K7647760.html> adlı internet sayfasında aktarıldığına göre bu bilgi şu kaynaktan alınmıştır. Bk. Chantawit 1999.

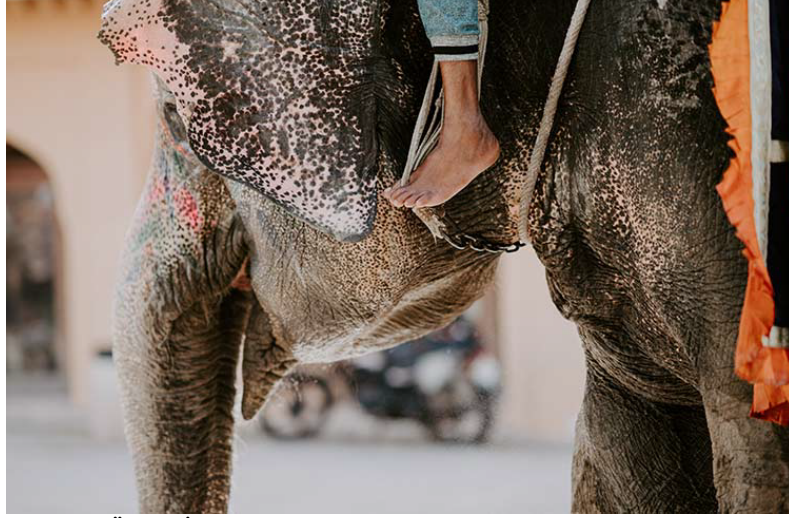
²³ Muean-a-nan 2013, 8-10; “Endonezya’dan gelen filler hakkında bir sorum var”, <http://topicstock.pantip.com/library/topicstock/2009/03/K7647760/K7647760.html>

²⁴ Muean-a-nan 2013, 9-10, fig. 2; “Changton Ulusal Müzesi, Kraliyet Fil Ulusal Müzesi”, <http://www.virtualmuseum.finearts.go.th/changton/index.php/en/about-us.html> içinde

<http://www.virtualmuseum.finearts.go.th/changton/360/link03.html>; “Tay Beyaz Fil - Komşu Beyaz Fil”, <http://topicstock.pantip.com/library/topicstock/2009/02/K7520883/K7520883.html>; Tayland Güney Kuzeydoğu Kültür Merkezi, “Elephant exhibition with tribute: The elephant loop of the Kui people”, <http://cul.bru.ac.th/นิทรรศการช้างกับสาย/>

²⁵ Bu zincirin görseli paylaşılmamıştır. İlgili adreste görülebilmektedir.

Kuzeydoğu Kültür Merkezi sitesinde chanak şu şekilde tanıtılmaktadır: Çelikten yapılmış, bir at koşum takımı gibi bir ipliğe bükülmüş, bir ilmekle birbirine bağlanmış, 2-3 parça kenevir ipi veya yapışkan kenevir kullanılarak yapılır. Boyut 1-2 cm çap, 4-5 m uzunluğundadır. Filin boynuna bağlı iki ilmek yerleştirilir. Boynuna binen fil avcısı (doktor chang/fil doktoru/) ise düşmeyi önlemek için sıkı bir iple yapışması için ayak parmaklarına güvenir²⁶. Chanak adlı boyun zincirinin kullanım şekli, aşağıdaki görseldeki filbânın yapıtına benzer bir tarzda olmalıdır.

Görsel 4: Üzengi İşlevinde Kullanılan Fil Boyun Zinciri (Photo © Annie Spratt).

Kaynak: "Why Elephant Riding Should Be Removed from Your List"²⁷, <https://www.worldnomads.com/responsible-travel/make-a-difference/planet/why-elephant-riding-should-be-removed-from-your-list>

Chanak adlı binite benzer bir binitin Tayland'da erken XX. yüzyılda av sırasında kullanıldığı, aşağıdaki elyazması çizimlerinde görülebilmektedir. Bu çizimler, söz konusu binitin nasıl kullanılmakta olduğu hakkında bizi aydınlatmakta, onun üzengi gibi sağrıdan sarkıtılmadığını ortaya koymaktadır. Yalnız fil avında kullanılan binitle aşağıda görseli verilen binitin aynı olmadıkları, aralarında bazı farklar bulunduğu çizimlerden görülebilmektedir.

Görsel 5: Fil Üzengileri (I. El Yazması Çizimi: Siam Krallığı, Bangkok Devri (1782-1932), National Library, Bangkok, Thailand; II. El Yazması Çizimi: Tayland, muhtemelen şu kitaptan alınmıştır: Chantawit 1999).

Kaynak: "Tiger hunt, page from a manuscript on elephant training, early 20th century (pen & ink and pencil on paper)", <https://www.bridgemanimages.co.uk/en/asset/389916/summary?context>; "Endonezya'dan gelen filler hakkında bir sorum var", <http://topicstock.pantip.com/library/topicstock/2009/03/K7647760/K7647760.html>

²⁶ Tayland Güney Kuzeydoğu Kültür Merkezi, "Elephant exhibition with tribute: The elephant loop of the Kui people", <http://cul.bru.ac.th/นิทรรศการช้างกับสาย/>

²⁷ Bu makalenin orijinal hâli, Diana Edelman tarafından "Who Spent A Week Volunteering At The Elephant Nature Park In Thailand In 2010" adıyla yazılmıştır.

3. Chanak'ın/Boyun Zincirinin Sonundaki Döngü (Hwng thī plāy chnāk: หัวที่ปลายขี้เหล็ก)/Kā hīrān (กาทหฺรึน)/ Deū xng (เดือจ)²⁸: Yukarıda tanıtılan ve fil avı sırasında özellikle kullanılan *chanak* adlı zincirin iki ucunu birleştirmek için aşağıda resmi verilen binit kullanılmaktadır. *Kraliyet Fil Kitabı*'ndan bu parça hakkında şu malumat aktarılmaktadır: Büyük bir demir halkadır. Gövde kablosunun ucunu takmak için yaklaşık 1 fit (30.48 cm) çapında filin boynuyla zincir arasında bir bağlayıcı olarak kullanılır. Filin ipi, bağlandığında çok sıkı olmasını, filin boğulmasını önlemek için, bu döngü ipi veya boğulma telini tutmak için döner²⁹.

Aşağıda soldaki iki görselde bu aletin şekli ve nasıl kullanıldığı görülmektedir. Sağ tarafta ise *Tayland Changton Ulusal Müzesi, Kraliyet Fil Ulusal Müzesi*'nde hem *chanak* hem de "*chanak'ın sonundaki döngü*" (*wng thī plāy chnākā/khīrān/deū xng*) fil yakalamak için kullanılan aletlerin sergilendiği vitrinde sergilenmektedir³⁰.

Görsel 6: Fil Boyun Zinciri Birleştiricisi (I. ve II. Fotoğraf: Tayland, zincir birleştiricisi çizimi şu kitapta da bulunmaktadır: Chantawit 1999; III. Fotoğraf: Fil avcılarının fil yakalamak için yanlarında getirdikleri binitler/aletler, Tayland'da Changton Ulusal Müzesi, Kraliyet Fil Ulusal Müzesi³¹).

Kaynak: "Endonezya'dan gelen filler hakkında bir sorum var", <http://topicstock.pantip.com/library/topicstock/2009/03/K7647760/K7647760.html>; Muean-a-nan 2013, 9-10, fig. 2; "Changton Ulusal Müzesi, Kraliyet Fil Ulusal Müzesi", <http://www.virtualmuseum.finearts.go.th/changton/index.php/en/about-us.html> içinde <http://www.virtualmuseum.finearts.go.th/changton/360/link03.html> ve daha net bir fotoğraf için "Tay Beyaz Fil - Komşu Beyaz Fil", <http://topicstock.pantip.com/library/topicstock/2009/02/K7520883/K7520883.html>

Chanak'ın sonundaki döngü ye *kaun* boyun ve zincir arasında bağlayıcı olarak kullanılan iki halkayla birbirine bağlanan büyük ve küçük bir demir halkadır. Yakalanan filin boynunu bir ağaca, ikisini de birbirine bağlamak için kullanılır. Bu binit, zincirlerin filleri boğmasını önlemektedir³².

²⁸ Bu binitte Tayca thwy (ทวย) adı da verilmektedir. Bk. "Endonezya'dan gelen filler hakkında bir sorum var", <http://topicstock.pantip.com/library/topicstock/2009/03/K7647760/K7647760.html>

²⁹ "Endonezya'dan gelen filler hakkında bir sorum var", <http://topicstock.pantip.com/library/topicstock/2009/03/K7647760/K7647760.html>; Muean-a-nan 2013, 8-10.

³⁰ "Changton Ulusal Müzesi, Kraliyet Fil Ulusal Müzesi", <http://www.virtualmuseum.finearts.go.th/changton/index.php/en/about-us.html> içinde <http://www.virtualmuseum.finearts.go.th/changton/360/link03.html>; adreste verilen müzede sergilenen fil yakalamada kullanılan binitlerin daha net bir fotoğrafı ise şu sitede bulunmaktadır: "Tay Beyaz Fil - Komşu Beyaz Fil", <http://topicstock.pantip.com/library/topicstock/2009/02/K7520883/K7520883.html>; fotoğraftaki boynuzlar ise fil avcılarının aralarında koordinasyon ve eş güdüm için kullanılmaktadır.

³¹ Normalde müzede çekim yapmaya izin verilmemektedir.

³² Tayland Güney Kuzeydoğu Kültür Merkezi, "Elephant exhibition with tribute: The elephant loop of the Kui people", <http://cul.bru.ac.th/นิทรรศการช้างกับส่วย/>

4. Boyunduruk (Boynun Etrafını Dolaş)/Ip ucu³³ (Thām khx thām khx: ทามคอ/ สลก): Vahşi filler yakalandıktan sonra kilâveh adlı yularlara benzeyen ve deri veya bitkisel materyal (rattan)³⁴ kullanılarak üretilen boyunduruklar/boyun zincirleri kullanılmaktadır. Filler yakalandığında bunlardan iki tanesi onları bağlamak için kullanılır. Birisiyle filin boynu bağlanırken diğeriyle ise filin boynu ağaca bağlanır³⁵. Söz konusu zincir, Vietnam ve Tayland'ın Surin Eyaleti'nde üç adet deri veya rattan ip örülerek üretilmektedir³⁶. Tayland'da 6 veya 8 (deri/rattan: bitkisel ip) ip demeti örülerek de söz konusu boyun zincirleri üretilmektedir³⁷.

Aşağıda yan yana konulmuş iki boyunduruk bulunmaktadır. Bunlardan birisinin sığır/manda derisinden ve diğeri bitkisel/ahşaptan olduğu aralarındaki farktan görülebilmektedir. Bu boyunduruklar, düz bir ip formundadır. Aşağıdaki görselde ise o şekilde kondukları için "u" şeklinde durmaktadırlar. Binitlere fillerin boyunlarına bağlandıklarında aldıkları şekil verilmiştir.

Görsel 7: Deri ve Bitkisel Fil Boyun Zincirleri (Vietnam).

Kaynak: "Elephant hunting and taming tools of the Great Mahout", <https://english.vietnamnet.vn/fms/art-entertainment/97753/elephant-hunting-and-taming-tools-of-the-great-mahout.html>

5. Fil Yakalayıcı/Boyun Tutucu (Hathi Pakar): Hintçe *hathi pakar* adıyla anılan, asi filleri kontrol altına almak ve tutuklamak için tasarlanan çivili, özel bir alettir. Sivri bir bıçağı ve iki tutacağı olup dairesel şekildedir³⁸. New Delhi'de *National Museum*'da biri hasarlı olmak üzere, üç adet fil yakalayıcı

³³ Binitin ismine sözlükte "boynun etrafını dolaş" anlamı verilmektedir.

³⁴ Neredeyse bir ağaç gibi büyüyen bambudan farklı olarak, rattan bir gülün sapına çok benzeyen sürünen bir bitkidir. Yukarı tırmanmak için ağaçları kullanarak orman tabanından büyür ve tipik olarak, yaşlandığında rattan çiftçiler tarafından hasat edilir. Kuruduktan sonra rattan kullanıma hazırdır. Ayrıca dokuma için soyma işlemine tabi tutulabilir veya esnek olan ve bağlama ve zanaat malzemeleri için kullanılan çekirdek ürünler olarak işlenebilir. Bk. "The rattan facts", <https://www.berkeley.edu/news/students/2003/borneo/info.shtml> (Erişim 30.03.2021).

³⁵ "Cihaz Kullanımında", <http://community.fortunecity.ws/greenfield/drongo/908/kanjub.html>; Muean-a-nan 2013, 8-10.

³⁶ "Doğal Miras", <http://www.dooasia.com/thailandinfo/oldcity/surin3.shtml>; Tayland Güney Kuzeydoğu Kültür Merkezi, "Elephant exhibition with tribute: The elephant loop of the Kui people", <http://cul.bru.ac.th/นิทรรศการช้างกับสาย/>

³⁷ Tayland Güney Kuzeydoğu Kültür Merkezi, "Elephant exhibition with tribute: The elephant loop of the Kui people", <http://cul.bru.ac.th/นิทรรศการช้างกับสาย/>

³⁸ "Elephant-Catcher (Hathi Pakar)", http://museumsofindia.gov.in/repository/record/nat_del-86-56-1-35224

Fil Binit Takımları III (Âîn-i Ekberî’de Yer Almayan Fil Kontrol Araçları)

bulunmaktadır. Her üçü de geç XIX. yüzyıla aittir. Fil yakalayıcıya başka bir yerde rastlanılmamaktadır³⁹.

Görsel 8: Fil Yakalayıcı (Ön ve Arkadan Görünüş, Geç XIX. Yüzyıl, metal, boyut: 78 x 56 cm., National Museum – New Delhi).

Kaynaklar: “National Museum – New Delhi, Gallery: Take a virtual tour”, https://artsandculture.google.com/streetview/national-museum-delhi/WwHAh-RXtpHWrA?sv_lng=77.2198386&sv_lat=28.6119681&sv_h=333.48549925505023&sv_p=4.29388902499899&sv_pid=tVe61lxvMGgiDVp_empt2QA&sv_z=1.0612294450658422; “Elephant-Catcher/ Hathi Pakar”, http://museumsofindia.gov.in/repository/record/nat_del-86-56-1-35224; “Elephant-Catcher/Hathi Pakar”, http://museumsofindia.gov.in/repository/record/nat_del-86-56-2-35225 ve “Hathi Pakar”, http://museumsofindia.gov.in/repository/record/nat_del-86-6-3-35226.

Yukarıda verilen *hathi pakar* görselinden anlaşıldığı kadarıyla bu alet fillerin boyunlarını çivili bir çember içine sıkıştırarak onları hareket edemez bir hâle getirmektedir. Bu alet, muhtemelen kızışma (*mest*) döneminde çığına dönen, insanlara ve her yere saldıran çılgın filleri dizginlemek için kullanılıyor olmalıdır. Bunun yanında yeni yakalanan vahşi ve saldırgan filleri dizginlemek için de kullanılmış olabilir.

6. Tekli Ön ve Arka Ayak Zincirleri ve Bu Zincirlerin Bağlanması İçin Yapılan Sabit Yerler: Âîn-i Ekberî’de her iki ön ayağı bağlayan *endû* (اندو)⁴⁰ ve her iki arka ayağı bağlayan *birî* (بری)⁴¹ adlı zincirlerden bahsedilmektedir. Bununla birlikte, her bir ayağa tek tek bağlanan zincirlerden söz edilmemektedir. Fakat Babürlü devri minyatürlerinde ve Hindistan müzelerinde sergilenen eserlerden her ayağın ayrı ayrı bağlandığı tekli ön ve arka ayak zincirleri kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu hususta aşağıda yer alan iki minyatür örnek olarak sunulabilir.

³⁹ “Elephant-Catcher (Hathi Pakar), http://museumsofindia.gov.in/repository/record/nat_del-86-56-1-35224; http://museumsofindia.gov.in/repository/record/nat_del-86-56-2-35225 ve http://museumsofindia.gov.in/repository/record/nat_del-86-6-3-35226

⁴⁰ Ebu’l-Fazl-ı ‘Âllâmî 1972, C I, 135; Kansoy (Aralık 2020), 4.

⁴¹ Ebu’l-Fazl-ı ‘Âllâmî 1872, C I, 135; Kansoy (Aralık 2020), 5.

Görsel 9: Dört Ayağından Ayrı Ayrı Birer Zincire Bağlanmış Filler (I. yaklaşık XVIII. yüzyıl, Hindistan, Rajasthani stil; II. Minyatür yaklaşık XVIII. yüzyıl, Kota, Rajasthan, Vahşi bir filin yakalanması ve evcilleştirilmesi).

Kaynaklar: "Elephant", http://museumsofindia.gov.in/repository/record/alh_ald-AM-MIN-1285-3838; "Capture and Taming of Wild Elephant",

<http://dms.wellesley.edu/detail.php?term=elephant&module=objects&type=keyword&x=0&y=0&kv=13331&record=3&module=objects>

Yukarıdaki minyatürlerde görüldüğü üzere, tekli ön ve arka ayak zincirleri sabit sütunlara bağlanmaktadır. Bu sütunlar ortalarından zincir geçecek şekilde deliği bulunmaktadır. Bazen de sütunlar üzerlerinde delik olmayıp zincirler doğrudan bu sütunlar üzerine dolanmaktadır. Aşağıdaki fotoğraflarda günümüzde kullanılan delikli ve deliksiz sabit sütun örnekleri yer almaktadır. Bu sütunlar hayvanların arka taraflarında bir tane olabildikleri gibi, arka ve ön tarafta olmak üzere ikişer tane de olabilmektedir⁴². Yukarıdaki iki minyatürde görüldüğü üzere, "boğa filleri" denilen çok iri filleri ve kızılaşma dönemindeki mest filleri dizginlemek için dört adet "fil bağlama sütunu" kullanılabilir.

Görsel 10: Delikli ve Deliksiz Fil Bağlama Sütunları (Tapınak filleri).

Kaynak: Varma, Rao, Ganguly ve Bhat (2008), 17, fig. 4a; Ganguly vd. (August 2015), 1, 14.

Fillerin tek tek ayaklarına bağlanan zincirler günümüzde kullanılmaya devam edilmektedir. Ön ve arka ayakların hepsine ayrı ayrı zincir bağlanmaktadır. Bu zincirlerin çivili ve kancalı çeşitleri de bulunmaktadır. Çivili ve kancalı zincirler, genellikle tek arka ayağa bağlanmakla birlikte, bazen her iki arka ayağa birden de bağlanabilmektedir. Aşağıda fillerin tek arka ayaklarına bağlanan çivili, kancalı ve sade zincirlerin çizimleri ve fotoğrafları yer almaktadır. Evans tarafından bildirildiğine göre, aşağıdaki ilk iki çizimde yer alan zincirlerden bir ip çıkmaktadır. Bu ip, onu çekerek çapayı serbest bırakabilen *filbân* için kullanışlı olan kayma düğümlü bir kordonla fil yastığına asılmaktadır⁴³. Anlaşılan o ki *filbân*, yürüyüş esnasında gerektiğinde bu ipi çekerek ayağı acıyan filin durmasını sağlayabilmektedir.

⁴² Sha (August 2014), kapak sayfası, 17.

⁴³ Evans 1910, 55-56.

Fil Binit Takımları III (Âîn-i Ekberî'de Yer Almayan Fil Kontrol Araçları)

Görsel 11: Tek Arka Ayak İçin Fil Zincirleri (I. ve II. Çizim: Soolays veya Andoos, sadece tek arka ayak için zincir, Myanmar; III. Çizim: Arka ayak zinciri, Myanmar; IV. Çizim: Yaklaşık 12 fit uzunluğunda, yalnızca bir arka ayak için kullanılır, fil hareket etmez veya yavaş hareket ederse acı hissetmez, Tayvan; V. Çizim: 12 fit uzunluğunda, sadece bir arka ayak için zincir, Myanmar).
Kaynaklar: Evans 1910, 55-56, fig. 23, 24; Kurt 2005, 6; Phuangkum v.dğr. 2005, 34; Evans 1910, 50, fig 16.

Aşağıda günümüzde kullanılmakta olan bazı fil zincirlerinin fotoğrafları yer almaktadır.

Görsel 12: Çivili, Kancalı ve Düz Fil Zincirleri (I. Fotoğraf: Kancalı arka ayak zinciri, Kerala, Keral; II. Fotoğraf: Karnataka, Çivili Zincir; III. Fotoğraf: Çivili arka ayak zinciri, bu örnekte iki arka ayağa birden takılmış, tek ayağa da takılabilir, Gujarat; IV. Fotoğraf: Normal Zincirler, Arka Ayak, Punnathur Kotta Camp⁴⁴).

Kaynaklar: Varma vd. 2009, 40, fig. c; Varma, Reddy, Sujata, Ganguly ve Hasbhavi (2008), 35, fig. 14d; Varma 2015, 140, fig. 33i, fig 33j; Varma, Sujata ve Bhavsar 2008, 14, fig. 11a,11b; Roming (Aug. 14, 2013), "The Hard Life of Celebrity Elephants", <https://www.nytimes.com/2013/08/18/magazine/the-life-of-celebrity-elephants-in-india.html>

Görsel 13: Tek Ayağa Bağlanan Çivili ve Sade Fil Zincirleri (I. Fotoğraf: Sağ Arka Ayağına Dikenli Zincir Takılan Raju Adlı Fil, Uttar Pradesh Eyaleti; II. Fotoğraf: Raju Adlı Filin Sağ Arka Ayağından Çıkarılan Dikenli Zincir/Pranga; III. Fotoğraf: Arka Ayağına Dikenli Zincir Takılmış Bir Fil, Rajasthan Eyaleti; IV. Fotoğraf: İçe Doğru Sivri Uçlu Zincir; V. Fotoğraf: Hindistan'da Jyotiba Tapınağı'nda Ayağına Dikenli Zincir Takılmış Genç Bir Fil, Gönderen Dan, 3 Ağustos 2012).

Kaynaklar: "Weeping Elephant Rescued After 50 Years Of Confinement", <http://www.thearcticfox.co.za/weeping-elephant-rescued-after-50-years-of-confinement/>; "Elephant Weeps Tears Of Joy While Being Rescued After 50 Years Of Confinement." Positive Posts, <https://www.positiveposts.me/story/70/elephant-weep-tears-of-joy-while-being-rescued-after-50-years-of-confinement/>; "The Sad Story Behind These Chains And Bullhooks", <https://www.thedodo.com/in-the-wild/sanctuary-displays-raj-u-crying-elephant-chains>; Varma 2015, 140; Varma, Ashraf ve Sujata 2010, 26, fig. 12b; 27: 12d; 46: fig. 35a, 35b; "Pamela Anderson in tears for Sunder the elephant", <https://www.peta.org.uk/blog/pamela-anderson-in-tears-for-sunder-the-elephant/>

Yukarıdaki zincirler, ahşap ve bitkisel materyaller kullanılarak da yapılmaktadır. Örneğin Vietnam'da yabani filler yakaladıktan sonra, hayvanlar aşağıda görselleri verilen V şeklindeki prangalarla zincirlenmektedir. Filler, artık insanlardan korkmadığında ve bir daha savaşmadıklarında (efendilerine karşı mücadele etmeyi bıraktıkları zaman) -[efendilerine bağlanmaları için]- şeker kamışıyla beslenmeye başlanırlar⁴⁵.

⁴⁴ Bu görsel, verilen internet adresine gidince doğrudan çıkmamaktadır. Sayfanın en üstündeki resmin altındaki oklara tıklayınca 5. sırada çıkmaktadır.

⁴⁵ Not: Söz konusu pranga ve site de gösterilen diğer aletler, vahşi hayvan avcılığının yasak olduğu 1992'den beri Vietnam'da kullanılmamaktadır. "Elephant hunting and taming tools of the Great Mahout", <https://english.vietnamnet.vn/fms/art-entertainment/97753/elephant-hunting-and-taming-tools-of-the-great-mahout.html>

Görsel 14: Yabani Filler Yakalandıktan Sonra İtaat Altına Alınıp Evcilleşene Kadar Ayaklarına Takılan Prangalar (Vietnam, the Vietnam Museum of Ethnology).

Kaynak: “Elephant hunting and taming tools of the Great Mahout”, <https://english.vietnamnet.vn/fms/art-entertainment/97753/elephant-hunting-and-taming-tools-of-the-great-mahout.html>

7. Rattan Kelepçeler (menottes en rotin): Bunlar, ikili ayak zincirleri gibi ikili olarak kullanılmakla birlikte, farklı bir kullanımları vardır. Zincirden ziyade kelepçe işlevi görmektedirler. Endû (اندو) ve birî (بری) adlı ikili ayak zincirlerinin aksine bunlar bacakların yukarı kısmına (muhtemelen diz hizasına) takılarak fil hareket edemeyecek şekilde kelepçelenmektedir. Rattan kelepçeler, Kuzey Laos’da genç fillerin 3 ila 4 hafta süren dövülerek eğitilmeleri ritüeli esnasında kullanılan binitler arasında yer almaktadır. Aşağıdaki görsellerde rattan kelepçelerin fillerin ön ayaklarına takıldıkları görülmektedir⁴⁶. Görüldüğü üzere, bu kelepçelerin söz konusu eğitim ritüeli için çift hâlinde takım olarak eğitim alanına getirilmiş olmaları hem ön hem de arka ayağa takılabildiklerine işaret etmektedir.

Görsel 15: Genç Fillerin Eğitimi ve Rattan Kelepçeler (Rattan Kelepçeler, Hongsa, Kuzey Laos, Foto Sisouphan Manivong 2006).

Kaynak: Maurer 2018, 25-26, figure, c, g, q, r.

8. Kaplan ağzı/Çivili Kıskaç (Kya Pazat): Kaplan ağzı (*kya pazat*), “Âîn-i Ekberî’ye Göre Savaş Fillerinin Binit Takımları” adlı makalede tanıtılan *loh lenger*le benzer bir işleve sahiptir; hareket hâlindeyken filleri durdurmayı sağlamaktadır⁴⁷. Bu alet, kaçan filleri durdurup yakalamaya yarar. Günümüzde Tayland ve Myanmar’da kullanılmaktadır. U şeklindedir. Açık kısmında içe doğru dönen iki çivisi vardır. Alet, uzun bir sopaya tutturulur. Kaçmakta olan filin arka ayağına kaydırılarak takılır. Fil kaçtıkça sopa kısmı kayalara, ağaçlara vb. yerlere çarpar ve sivri uçlar hayvanın derisini kazır. Çektiği acı hayvanın durmasına neden olur⁴⁸. Bu alete Myanmar’da *kya pazat* adı verilmektedir. Aşağıda en sağdaki çizimde görüldüğü üzere, Myanmar’da üzerine bir zincir veya bir halat da bağlanmaktadır. Çok geçmeden bu zincir/halat çalılara takılır ve fil kaçamaz⁴⁹.

⁴⁶ Maurer 2018, 23-26.

⁴⁷ *Loh lenger* için bk. Ebu’l-Fazl-ı ‘Âllâmî 1873, C I, 136; Kansoy (Aralık 2020), 7-8.

⁴⁸ Phuangkum v.dğr. 2005, 36.

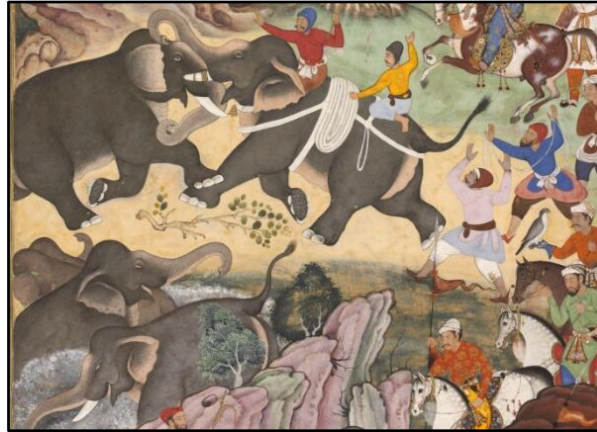
⁴⁹ Evans 1910, 54.

Görsel 16: Kaçan Filleri Yakalamaya Yarayan Kıya Pazat
Kaynaklar: Kurt 2005, 6; Phuangkum v.dğr. 2005, 35; Evans 1910, 54, fig. 20.

9. Fil Yakalama Halatı (Cheūxk hñang paká: เขือกหนังป่า)⁵⁰: Doğrudan fil binit takımı olmamakla birlikte, *filbân*lar tarafından kullanılan önemli aletlerden biri olduğu için fil yakalama halatlarına (*kütikül halatı/pakam*) burada yer vermek uygun olur. Bu halatın ucuna takılan kement, (*cancham*) vahşi filleri yakalamak için kullanılmaktadır. Bu kement, başka bir fil üzerinde iken vahşi fillerin arka ayaklarına takılır ve yakalanan fil, evcil bir fil tarafından çekilir. Manda derisinden yapılmış üç ayrı halatın örülmesiyle elde edilen 50-70 metrelik, çok kalın bir halattır. Bu halat, uzun bir sırığın ucuna geçirilir ve bu sırık vasıtasıyla filin arka ayaklarından birine kement geçirilmeye çalışılır. Bu yöntem Tayland'da "Phon Chang" adı verilmektedir. Tayland'da *Kui/Kuai* halkı tarafından vahşi fil yakalamak için kullanılan 14 adet araç gereç bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, *pakam* ve *ktikül* adı verilen 50-70 metrelik uzun halatlardır⁵¹. Bu halatlar, çok fazla sayıda sığır derisi kullanılarak yapılmaktadır⁵². Fil yakalamak için kullanılan söz konusu halatların ucuna, *cancham* adı verilen bir sırık ve onun da ucuna kement yerleştirilmektedir. Hem sırık hem de kement için *cancham* adının kullanıldığı anlaşılmaktadır⁵³.

Aşağıdaki minyatürde Babürlüler Devri'nde XVI. yüzyılda fil yakalama halatları kullanılarak yapılan bir fil avı görülmektedir. *The Walters Art Museum*'un minyatür hakkındaki açıklaması ise, Babür imparatoru *Ekber*'in (1556-1605), 1564 yılında kuzey orta Hindistan'da Malwa yakınlarındaki filler arasında bir kavgayı izlemekte olduğudur⁵⁴. Bununla birlikte, bahsi geçen minyatürde dört tane binitsiz fil bulunması, onların vahşi olduklarını ortaya koymaktadır. Yine, kavga ettiği söylenen binitle fil üzerine fil yakalamakta kullanılan çok uzun bir halat yerleştirilmiş olması da bu sahnenin bir fil avını tasvir ettiğini gözler önüne sermektedir.

⁵⁰ Bu kelime, *kütikül* (üst deri) halatı anlamına gelmektedir.

⁵¹ Fil yakalamada kullanılan diğer araç gereçler için bk. Tayland Güney Kuzeydoğu Kültür Merkezi, "Elephant exhibition with tribute: The elephant loop of the Kui people", <http://cul.bru.ac.th/นิทรรศการช้างกับสาย/>

⁵² "Elephant hunting and taming tools of the Great Mahout", <https://english.vietnamnet.vn/fms/art-entertainment/97753/elephant-hunting-and-taming-tools-of-the-great-mahout.html>; Muean-a-nan 2013, 8-10.

⁵³ *Cancham/Kan Cham*: Bir kement takmak için uzun bir çubuk. Bir fili yakalarken yerinde tutmak için kullanılır. *Cancham/Kan Cham*: Bir filin ayaklarını yakalamak için bir sırığın ucuna ilmik yapan ip. *Tayland Kraliyet Enstitüsü Sözlüğü* 2011'de *cancham/kan cham* kelimesine bu anlam verilmektedir. Bk. "คั้นจาม (Cancham)", <https://dict.longdo.com/search/คั้นจาม>

⁵⁴ "Painting, Akbarnama, Akbar watching elephants fight", <http://collections.vam.ac.uk/item/O9711/akbar-painting-mohesh/akbar-painting-mahesh/>

Görsel 17: Ekber Devrinde Fil Yakalama Halatlarıyla Bir Fil Avı (Ekbernâme, muhtemelen 1592-1595 yılları arasında resmedilmiştir).

Kaynak: "Painting, Akbarnama, Akbar watching elephants fight", <http://collections.vam.ac.uk/item/O9711/akbar-painting-mohesh/akbar-painting-mahesh/>; Saller 1999, 293, Stronge 2002, 192.

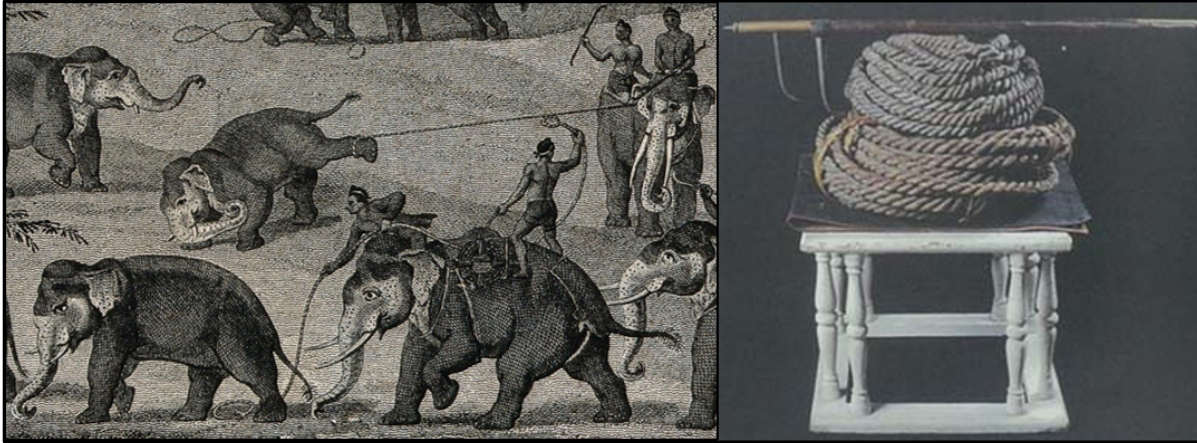
Fil avlamada kullanılan halatlar aşağıda yer alan Babürlü Devri fildişi oyma panelde görülebilmektedir. İki görevli, bu halatları omuzlarına geçirmiş olarak betimlenmiş ve yakalanan filler de ağillara sokulmuştur.

Görsel 18: Babürlüler Devri'nde Fil Yakalama Kemendi ve Fil Avı (Fildişi, Babürlü, XVII. Yüzyıl, Ashmolean Museum).

Kaynak: "The Mughal India Gallery", https://www.ashmolean.org/mughal-india#listing_150016_0

Fil yakalamak için kullanılan uzun halatlar, günümüzde orta uzunlukta veya çok uzun sııklar yardımıyla fillerin arka ayaklarına takılmaktadır. T Medland tarafından 1800 yılında çizilen aşağıdaki gravürde ise, bu halatların herhangi bir sıık yardımı olmaksızın da vahşi fillerin ayaklarına takılabildikleri resmedilmektedir. Sağ tarafta ise, bir fil yakalama halatının gerçek görüntüsü yer almaktadır.

Görsel 19: Hintlilerin Ayaklarını Halatlarla Hırpalayarak Vahşi Filleri Yakalamaları (I. Gravür: T Medland gravürü, 21 Nisan 1800; II. Fotoğraf: Fil yakalama halatı ve çift kancalı filbân mızrağı, fotoğraf, şu kitaptan alınmıştır: Isarangkun Ailesi Na Ayudhya, Ölü Yakma Töreni Thanpuying Onawal Isarangkun Na Ayuthaya, Tayland: Moon Publishing House, 2020).

Kaynak: "Native Indians catching wild elephants by snaring their feet with ropes", <https://wellcomecollection.org/works/eyaev2gx>; "Ölü Yakma Töreni Thanpuying Onawal Isarangkun Na Ayuthaya (filleri yakalamak veya eski zamanlarda Tay fillerini nasıl bağlayacağınız hakkında)".

<https://www.lungthong.com/product/8917/งานพระราชทานเพลิงศพ-ท่านผู้หญิงอรवाल-อิสรางกูร-ณ-อยุธยา-เครื่องจับช้างหรือการคล้องช้างของไทยในสมัย>

Fil Binit Takımları III (Âîn-i Ekberî'de Yer Almayan Fil Kontrol Araçları)

Aşağıdaki fotoğraflar, Vietnam'da yerel bir festivalde vahşi fillerin avlanması yeniden canlandırılırken çekilmiştir. Görüldüğü üzere, fil yakalama halatları, farklı uzunluğa sahip sııklar ucuna geçirilmektedir. Söz konusu sııklar, orta uzunlukta (öndeki fil) veya çok uzun (uzaktaki fil) olabilmektedirler.

Görsel 20: Vietnam'da Yerel Bir Festivalde Vahşi Fillerin Yakalanmasının Canlandırılması (foto dangcongsan.vn).

Kaynak: "Life differs from lore for elephants", <https://vietnamnews.vn/sunday/features/803798/life-differs-from-lore-for-elephants.html>

Aşağıdaki ilk fotoğrafta, vahşi filin ayağının yakalanma anı görülmektedir. İkinci fotoğrafta, sıığın ucundaki kement ve onun sııklarla olan bağlantısı çekilmiştir. Kement kısmı, sıığın ucuna daha gevşek bir bağla bağlanmıştır. Böylece, yakalanan fil hareket ettiğinde sıık kementten kurtulmakta ve halatın sııklarla bir bağlantısı kalmamaktadır. Sıığı tutan kimse de herhangi bir tehlikeye girmemiş olmaktadır. Fil avı videolarında bu husus görülebilmektedir⁵⁵.

Görsel 21: Fil Yakalama Kementi (Tayland).

Kaynak: Bunsong (28 Haziran 2014), "Or will it be the last?" <https://www.posttoday.com/กิน-เที่ยว.303530>

Tayland'da fil yakalamak için kullanılan aletler ve fil yakalama halatı aşağıda yer almaktadır.

⁵⁵ Pakam/Kütükül Halatı ve sııklarla fillerin nasıl yakalandıklarını görmek için şu videoyu izleyiniz (1: 40-1: 50 dk.). "Fil Döngü Gösterisi Surin'de İnanılmaz Fil Çalışması 2558 (สาธิตการคล้องช้างป่า งานมหัศจรรย์งานช้างสุรินทร์ 2558)", <https://www.youtube.com/watch?v=lboqYYjaugs>; Ayrıca Tayland'daki Kui halkının vahşi fillerini nasıl yakaladıkları hakkında bk. Pichaya Svasti, "Cities of silk and elephants", Bangkok Post, 22 NOV 2018, <https://www.bangkokpost.com/thailand/special-reports/1580158/cities-of-silk-and-elephants>

Görsel 22: Fil Yakalama Halatı ve Fil Yakalamak İçin Kullanılan Diğer Aletler (Surin Ulusal Müzesi, Tayland).
Kaynak: "Surin Ulusal Müzesi", <https://isaan.com/surin-national-museum/>

Fil Kancaları, Mızrakları ve Sopaları: *Filbân*lar filleri güvenli bir şekilde yönetebilmek, fillere emirlerini dinletebilmek ve yolculuk sırasında ihtiyaç duydukları çeşitli eylemleri gerçekleştirebilmek için kısa sopalar, uzun sırkılar, çeşitli özellik ve farklı uzunluklara sahip fil kancaları kullanırlar. Ayrıca, farklı temren tiplerine ve yerine göre kancalara sahip mızrak türlerinden de istifade ederler. *Filbân*lar tarafından kullanılan söz konusu aletler ve silahlar aşağıda ayrıntılarıyla tanıtılacaktır.

10. Topuzlu Fil Sırığı (Valiakol/Valiya Kol): Hiçbir *filbân*, hiçbir filin yanında silahsız kalmaz. Bunlar içinde hem kısa hem de uzun tahta saplara sahip fil kancaları (*ankus*, *thotti*) en yaygın olanlarıdır⁵⁶. Topuzlu fil sırığı (*valiakol/valiya kol*⁵⁷) da bu silahlardan/araçlardan biridir. Bu sırkılar, 10.5 fit (3.2 metre) uzunluğunda ve 5.5 inç (139.7000 mm.) kalınlığındadır [ve ucunda pirinç bir topuz vardır]⁵⁸. Filleri belirli bir mesafeden yönetmek için kullanılırlar. *Kerala tapınaklarında* kullanılan bu sırkılar, fillerin omuz yüksekliğinden daha uzundurlar⁵⁹. Fillerin çoğu, ayaktaiken kulakları arkasına, topuzlu fil sırığı (*valiakol*) yerleştirilmesiyle gösterilen "donma" konumunu koruyacak şekilde eğitilirler. Fillerin, *filbân*lar istediği sürece, bazı durumlarda bir saat kadar bu konumu korumaları beklenir. Donma komutundan sapma (yerinden kıpırdama), yani *valiakolu* düşürme, hayvan için şiddetli bir dayakla sonuçlanabilir. *Valiakol*, fillerin *filbân*lardan korkmalarını ve onlar karşısında dehşete düşmelerini sağlamak için kullanılan bir araçtır⁶⁰.

Aşağıdaki görseller incelendiğinde, topuzlu fil sırkılarının kalın olduğu ve hayvanın omuz yüksekliğinden daha uzun oldukları görülür. Ayrıca, bu sırkıların uç kısmına pirinçten bir topuz yerleştirilmekte olduğu görülmektedir. Bu topuz, fil dövülürken daha çok acıtması için konulmuş olmalıdır. Soldaki fotoğrafta *filbân*ların filleri bir yere götürürken yanlarında *valiakol* bulundurdukları görülmektedir. Diğer üç fotoğrafta ise, fillerin kulaklarının arkasına *valiakol* yerleştirildiğinde "donma" konumunda hareketsiz duruşları görülmektedir. Soldan birinci ve ikinci fotoğraflarda *filbân*ların *valiakol* dışında bir tedbir olarak *thotti* ve *cheru kol* adlı sopaları ve fil kancalarını da yanlarından ayırmadıkları görülmektedir⁶¹.

⁵⁶ Tarafımızca hazırlanan önceki çalışmalarda temrenli fil kancalarına yer verilmiştir. Aslında sivil (asker olmayan) *filbân*lar tarafından daha çok temrensiz kısa (*ankus*) ve orta uzunlukta (*thotti*) adı verilen fil kancaları kullanılmaktadır. Bununla birlikte, *Sri Lanka* gibi bazı yerlerde uzun fil kancaları da kullanılmaktadır. Daha önceki çalışmalarımızda değinilmeyen temresiz fil kancalarına ve görsellerine bu çalışmada yer verilmiştir.

⁵⁷ Valiya kol: Uzun sırık. Bk. Namboodiri (July 1997), Glossary (son sayfa).

⁵⁸ "Thotti (Hook) and Cheru Kol (Short Pole)", <https://www.flickr.com/photos/anulal/11736253116>.

⁵⁹ Kurt, 2005, 6: <http://www.colyerinstitute.org/pdf/feems1.pdf>.

⁶⁰ Sha (August 2014), 37; filler bu uzun sırkıları ayakta duruken düşürmeyecek şekilde eğitilirler ve eğer düşürülürse cezalandırılırlar (aktaran: Dr. Srikumar M. Menon).

⁶¹ *Valiakol* adlı sırkıların fillerin omuz yüksekliğinden daha fazla olduğunu ve bazen basitçe ağaç dallarının temizlenmesiyle üretildiklerini gösteren fotoğraflar için bk. Sha (August 2014), 35, 65.

Fil Binit Takımları III (Âin-i Ekberî’de Yer Almayan Fil Kontrol Araçları)

Görsel 23: Valiakol ve Kulağı Arkasına Valiakol Yerleştirilmiş Filin “Donma” Konumunda Durması-I (Fotoğraflar Hindistan, Kerela’dan).

Kaynaklar: “Kerala HC declines to intervene on tusker ban ahead of Thrissur Pooram”,

<https://indianexpress.com/article/india/kerala-hc-declines-to-intervene-on-tusker-ban-thechikotukavu-ramachandran-ahead-of-thrissur-pooram-5720677/>; Sha (August 2014), 28, 37, 38; “Valiakol ile Donma Konumunda Duran Bir Fil”,

<https://i.pinimg.com/originals/44/b5/3d/44b53d288ef5685de30218823bc5e05c.jpg>

Görsel 24: Valiakol ve Kulağı Arkasına Valiakol Yerleştirilmiş Filin “Donma” Konumunda Durması-II

Kaynak: “Arunkumar Nair”, <https://tr.pinterest.com/pin/281052832986048866/>

Topuzlu fil sıriklarıyla fillerin nasıl cezalandırıldıkları aşağıdaki fotoğraflarda sergilenmektedir. Ortadaki fotoğrafta boynundan ve ayaklarından bir ağaca bağlanan fil bu sıriklarla üç adam tarafından dövülmektedir. Soldakinde ise, fillerin bu cezalandırmanın şiddeti neticesinde yere yuvarlandıkları, fillerin ne kadar büyük bir şiddetle dövüldükleri görülmektedir. Sağdaki ise, muhtemelen şiddetli dayak nedeniyle kırılan fil kuyruğunun yakın çekim görüntüsüdür⁶².

⁶² Sha (August 2014), 28

Görsel 25: Bir Filin Ana Emirlerine Uymadığı için veya Donma Konumunu Korumadığı için Fil Sırıyla Şiddetle Taciz Edilmesi (Hindistan).

Kaynaklar: Varma ve Kumar 2010, 51, figür 27m, 27n; Sha (August 2014), 28.

11., 12. ve 13. Kısa ve Orta Uzunluktaki Temrensiz Fil Kancaları ve Fil Sopası (Ankus, Thotti ve Cheru Kol): *Filbân*lar tarafından filleri yönetmek için kullanılan aletler arasında kısa fil kancaları (*ankus*) ve topuzlu fil sırıkları (*valiya kol*) dışında *thotti* ve *cheru kol* adlarını taşıyan sopaların da önemli bir yeri vardır. Bunlardan *thotti* adlı fil kancaları, 3.5 fit (yaklaşık 1.1 metre) uzunluğunda ve 3 inç (76.2 mm.) kalınlığındadırlar. *Cheru kol* ise, *thottiden* biraz daha uzun olan kancasız bir sopadır⁶³. Hindistan'ın *Kerala eyaletinde* söz konusu orta uzunluktaki fil kancalarına *thotti* adı verilmektedir (aktaran: Dr. Srikumar M. Menon). *Cheru kol* adlı kancasız sopaların "*vadi*" adıyla da anıldığı anlaşılmaktadır⁶⁴.

Ankus, *thotti* ve *cheru kol* adlı silahların/aletlerin fotoğrafları aşağıda sunulmuştur. Sol baştaki *filbân*, elinde kısa fil kancası (*ankus*) tutmaktadır. Soldan ikinci sıradaki *filbân* ise, *thotti* ve *cheru kol* adlı sopaları sol elinde tutmaktadır⁶⁵. Soldan 3. *filbân*, fili çalıştırırken komutlarını vermekte *cheru kol* adlı kısa sopadan istifade etmekte, *cheru kolla* file rehberlik etmektedir. Soldan 4. *Filbân*, sol elinde *cheru kol* ve sağ elinde *thotti* tutmaktadır. *Cheru kolun* ucunda pirinç bir yüzük takılmıştır. 5. sırada yer alan fotoğrafta ise, *cheru kol* adlı sopanın *thotti* adlı fil kancasından biraz daha uzun olduğu görülmektedir.

Görsel 26: *Ankus*, *Thotti* ve *Cheru Kol* (I. Fotoğraf: 13 inç (330 mm) temrensiz kısa fil kancası; II fotoğraf: *Filbân* sağ elinde orta uzunluktaki fil kancası *thotti* ve *cheru kol* (kısa sopa) tutmaktadır, Kerela, Hindistan; III. Fotoğraf: *Filbân cheru kolla* file komutlar veriyor, Tamil Nadu, Güney Hindistan; IV. Fotoğraf: *Filbân thotti* (orta uzunluktaki temrensiz fil kancası, ucunda bir yüzük olduğu görülüyor) ve *cheru kol* tutmakta, Hindistan, Karnataka'dan Dr. Srikumar M. Menon'un Kişisel Arşivi; V. Fotoğraf: *thotti* ve *cheru kol*).

Kaynaklar: Naomnakorn Gazetesi (July 18, 2018), "Memleket için Chiew Amca Saman ipi havalı, bir filin sırtına biniyor", <https://sootinclaimon.com/2018/07/18/เพื่อบ้านเกิดลงเรือ/>; "CHAINED AND BEATEN The Sun joins Harry Potter's Eoanna Lynch in India on her mission to end suffering of elephants used to pull in tourists", <https://www.thesun.co.uk/news/6180080/we-expose-india-tourism-brutal-treatment-elephants/>; Kurt 2005, 5; *Valiya Kol* Fotoğrafı, Hindistan, Karnataka'dan Dr. Srikumar M. Menon'un Kişisel Arşivi; "Thotti (Hook) and Cheru Kol (Short Pole)", <https://www.flickr.com/photos/anulal/11736253116>

⁶³ "Thotti (Hook) and Cheru Kol (Short Pole)", <https://www.flickr.com/photos/anulal/11736253116>; Thotti: Fil sürme kancası. Bk. Namboodiri (Compiler and Editor) (July 1997), Glossary, 99 (pdf sayfası).

⁶⁴ Namboodiri (Compiler and Editor) (July 1997), 99 (pdf sayfası).

⁶⁵ *Filbânların thotti ve cheru kolu* birlikte aynı avuçlarında tutmalarını ve fillere ikisiyle birlikte aynı anda vurmalarını gösteren fotoğraflar için bk. Peta India (4 to 6 may 2017), 8, fig. 1 ve fig 2; 9, fig. 3 ve fig. 4; 11, fig. 6; 12 fig. 7; 13, fig. 8 ve fig. 9; 14, fig. 10; 16, fig. 11; 33, fig. 39; 35, fig. 41.

Fil Binit Takımları III (Âîn-i Ekberî'de Yer Almayan Fil Kontrol Araçları)

Çeşitli uzunluklara sahip fil kancaları, *filbân*lar tarafından acı yoluyla filleri itaat ettirmek için kullanılmaktadır. Aşağıdaki fotoğraflarda, *filbân*ların bu sopa ve kancalarla fillere nasıl vurdukları görülmektedir⁶⁶.

14. Uzun Fil Kancaları: Normalden daha uzun olan fil kancaları, *Sri Lanka*'da kullanılmaktadır. Bazı kaynaklarda özellikle sadece orada kullanıldıkları belirtilmektedir. Aşağıda, sol başta *Sri Lanka*'da kullanılan sivri temrenli uzun fil kancası görülmektedir. Soldan ikinci sırada ise, Tayland'a özgü *phra-sang* adı verilen uzun kavisli çelik bir kancadan ve uzun bir tahta sap üzerine yerleştirilmiş ikinci bir dikey kancadan oluşan uzun fil kancası yer almaktadır. [Dikey kanca için belki eğri temren tabiri de doğru olabilir]. Soldan üçüncü sırada ise, Burma'da kullanılan sapı kıvrımlı, eğri temrenli, uzun fil kancası yer almaktadır.

Kaynaklar: Kurt 2006, 69, fig. 28; "Elephant Goad", <http://collections.vam.ac.uk/item/O444127/elephant-goad-unknown/>; JONATHANSAHA, 19 Temmuz, 2018, "King Thibaw's Elephants", <https://colonizinganimals.blog/2018/07/19/king-thibaws-elephants/>

⁶⁶ *Filbân*ların fil kancalarıyla filleri nasıl dövüklerini gösteren fotoğraflar için bk. "Peta India Investigation of Thrissur Pooram 2017", 9, Resim 3-4; 13, Resim 8; Ayrıca kitaptaki diğer bütün resimlere de bk. "Peta India Investigation of Thrissur Pooram 2017", 8-43.

⁶⁷ "One of Fifty Burmese Drawings", <http://collections.vam.ac.uk/item/O404219/one-of-fifty-burmese-drawings-painting-unknown/>

15., 16. ve 17. Tek Temrenli Kancasız, Tek Temrenli Kancalı ve Tek Temrenli İki Kancalı Filbân Mızrakları: *Âîn-i Ekberî*'de *filbân*lar tarafından kullanılan *ged*⁶⁸ ve *cegâvet* (büyük ged)⁶⁹ adlı çatal ağızlı/iki temrenli ve bazen yaba tarzı üç temrenli mızrakların kullanıldığı bildirilmektedir. Fakat eserde *filbân*lar tarafından kullanılan tek temrenli mızraklara, tek ve çift kancalı mızraklara değinilmemektedir.

Aşağıdaki görsellerde ise, *filbân*ların söz konusu mızraklar dışında üç farklı mızrak tipi daha kullandıkları ortaya çıkmaktadır. Sol başta, XIII. yüzyıl başlarına ait olan Kamboçya, *Angkor*'daki rölyefte, savaş fillerini yöneten *filbân*ların kancalı mızrak kullandıkları görülmektedir. Batılı bir ressam tarafından yaklaşık 1815-1820 yılları arasında çizilen ve ikinci sırada verilen resimde, *filbân*ların uzun tek temrenli mızraklar kullandıkları dikkati çekmektedir. Üçüncü sırada yer alan erken XX. yüzyıl *Siyam/Tayland* elyazması çiziminde, avlar sırasında *filbân*lar tarafından tek ve çift kancalı mızraklar kullanıldığı müşahede edilmektedir. En sağda bulunan fotoğraf ise, günümüz *filbân*ları tarafından filleri yönetmek için kullanılan geleneksel aletleri/silahları sergilemektedir. Bunlar, kısa sopa (*cheru kol*), orta uzunluktaki fil kancası (*thotti*: yaklaşık 1 metre) ve uzun temrenli kancalı ve kancasız *filbân* mızraklarıdır.

Görsel 29: Uzun Temrenli Filbân Mızraklarıyla Tek Kancalı ve Çift Kancalı Filbân Mızrakları (I. Rölyef: Kamboçya, Savaş Fili, Angkor'un (Siem Reap şehri) antik kalıntılarındaki Prasat Bayon'daki rölyefler; II. Resim: Tek temrenli filbân mızrağı, Benares, Yaklaşık 1815-1820; III. Minyatür/Çizim: Tek kancalı ve iki kancalı filbân mızrağı, erken XX. yüzyıl Bangkok Periyod veya Siam Krallığı (1782-1932), National Library, Bangkok, Thailand; IV. Fotoğraf: Uzun temrenli kancalı ve kancasız filbân mızrağı, thotti ve cheru kol, günümüz).

Kaynaklar: "Asia Archaeology-Cambodia", <https://www.gettyimages.no/detail/news-photo/asia-archaeology-cambodia-war-elephant-battle-scene-reliefs-news-photo/946091668>; Archer 1992, 107; "One of Forty-two drawings of occupations and conveyances", <http://collections.vam.ac.uk/item/O405022/one-of-forty-two-drawings-painting-unknown/>; "Gaur hunt, page from a manuscript on elephant training, early 20th century", <https://www.bridgemanimages.co.uk/en/asset/389915/summary?context>; Sha (August 2014), 38.

Geçmiş dönemde, Tayland savaş filleri üzerindeki savaşçılar, daha farklı temrenlere sahip mızraklar da kullanmışlardır. Bununla birlikte, söz konusu mızrak çeşitleri diğer Asya ülkelerinde fil üzerinde çok yaygın bir kullanıma sahip değildir.

18. Fil Kamçısı/Kırbacı: Fil kullanıcıları ve sirk eğitmenleri, temel olarak kırbaçları kol uzantısı olarak kullanırlar. Fille doğrudan temas gerektiren fil kancasının aksine, fil eğitmeni kırbacını uzaktan kullanabilir. Fil eğitmeni, bahsi geçen kırbacını ustalıklarla kullanırsa emirlerini güçlendirmek için filin vücudunun herhangi bir yerine dokunabilir. Tıpkı bir fil kancası gibi, kırbaç da idareli kullanılmalıdır. Her iki alet de bir emri desteklemek ve pekiştirmek için, sadece acil durumlarda bir fili cezalandırmak için kullanılmalıdır⁷⁰.

Fil kamçısı kullanımına geçmiş asırlarda başlanıldığı, aşağıdaki minyatürlerde görülebilmektedir. Bir fil dövüşü seyrini gösteren soldaki ilk minyatürde altı görevli, fil kamçısı kullanmaktadır. Fil kamçısı kullanan görevlilerden biri, büyütülerek sağ tarafta tekrar verilmiştir. Daha önce "Âîn-i Ekberî'ye Göre Savaş Fillerinin Binit Takımları" adlı makalede, çığrından çıkan filleri dizginlemek amacıyla fil kancaları

⁶⁸ Ebu'l-Fazl-ı 'Âllâmî 1872, C I, 138; Kansoy (Aralık 2020), 31.

⁶⁹ Ebu'l-Fazl-ı 'Âllâmî 1872, C I, 138; Kansoy (Aralık 2020), 32.

⁷⁰ "Ankus, Elephant Hook and Wipe", <https://en.upali.ch/ankus-elephant-hook-and-wipe/>

Fil Binit Takımları III (Âîn-i Ekberî'de Yer Almayan Fil Kontrol Araçları)

(*ankus*), mızraklar (*ged*, *cegâvet* vb.) ve havai fişekler (*çerhî*)⁷¹ kullanıldığı dile getirilmiştir. Burada sunulan minyatür, söz konusu kontrol araçları dışında fil kamçıların da aynı amaçla kullanıldıklarını ortaya koymaktadır. Sağdaki minyatürde ise, kaçan bir fil takip edilmektedir. Minyatürde, öndeki iki görevlinin ellerinde birer fil kamçısı tuttıkları görülmektedir. Söz konusu iki görevli, sağ tarafta büyütülerek tekrar yerleştirilmiştir. Alt taraftaki görevli/filbân, filin hortumuna doğru kırbacını sallamaktadır.

Görsel 30: Fil Dövüşü ve Kaçan Fillerin Takip Edilmesi Sırasında Fil Kamçısı Kullanımı (I. Minyatür: 1750 Yılı; II. Minyatür: 1746 Yılı).

Kaynaklar: "Maharana Jagat Singh II watching an elephant fight, 1750", <https://www.ngv.vic.gov.au/explore/collection/work/53510/>; "Maharana Jagat Singh II pursuing an escaped elephant", <https://www.ngv.vic.gov.au/explore/collection/work/53508/>

Aşağıda kendisini kovalayan bir file kamçıyla müdahale eden belki de söz konusu fili eğiten bir süvari minyatürü ve rölyefi yer almaktadır. Süvari, *filbân*ın yardımcısı olup önden gidiyor da olabilir. Yukarıdaki minyatürlerde de kırbaç tutan *filbân*lar aynı şekilde yerde filin önünde koşmaktadır.

Görsel 31: Fil Kamçısı Fotoğrafı ve File Kamçıyla Müdahale Minyatürü (Minyatür: XVIII. yüzyıl; II. Rölyef: Jaipur, Rajasthan, Hindistan'daki Gatore Ki Chhatriyan, Maharaja Sawai Mansingh II ve ailesinin mermerden yapılmış anıt alanı, 1970 civarı).

Kaynaklar: "Elephant Chasing a Horse Rider", http://museumsofindia.gov.in/repository/record/alh_ald-AM-MIN-1358-2677/; "Поездка в Индию. Часть 4 Джаipur", <https://zen.yandex.lv/media/id/5fd5031beab6595a1b52af07/poezdka-v-indiiu-chast-4-djaipur-5fdbb1417200780de11cf001>

Aşağıda, günümüze ait fil kırbaç örnekleri yer almaktadır. İlk iki fil kırbaç, Vietnam halkı tarafından kullanılmakta olup birincisi 1930 senesine ve ikincisi 1970 yılı öncesine aittir. Her ikisinin de gövdeleri bambu olup kamçı görevi gören deri kayış, bakır halkalarla bambu üzerine sabitlenmiştir. Deri kayışın ucunda ise, ahşap bir topuz bulunmaktadır. En sağda yer alan fil kamçısı, daha yakın bir döneme ait modern bir örnektir.

⁷¹ Çerhî hakkında daha fazla malumat için bk. Ebu'l-Fazl-ı 'Âllâmî 1872, C I, 136; Kansoy (Aralık 2020), 9-10.

Görsel 32: Fil Kamçıları (I. Fotoğraf: Viet Nam-Dak Lak, 1930, 66,5 x 10 x 4 cm, 184 g; Bir düğüm ve halkalar, bir kayışla sabitlenen bambudan oluşan fil kamçısı, Musée de l'Homme; II. Fotoğraf: Viet Nam – Dak Lak, Bakır halkalı bambu fil kamçısı, fotoğraf 1972'den önce çekildi, 22,5 x 29,5 cm (fotoğrafın boyutları), Quai Branly Museum; III. Fotoğraf: Fil kırbağı).

Kaynaklar: "Fouet", <https://www.quaibrantly.fr/fr/explorer-les-collections/base/Work/action/show/notice/49750-fouet/page/60/> (Erişim 18.04.2021); "Fouet pour éléphant", <https://www.quaibrantly.fr/fr/explorer-les-collections/base/Work/action/show/notice/600563-fouet-pour-éléphant/page/19/> (Erişim 18.04.2021); "Ankus, Elephant Hook and Wipe", <https://en.upali.ch/ankus-elephant-hook-and-wipe/>

SONUÇ

Babürlüler Devri müellifi *Ebu'l-Fazl-ı 'Âllâmî*'nin *Âîn-i Ekberî*'de anlatmadığı fil kontrol araçlarının bir kısmı, daha önce tarafımızca yayımlanan "Fil Binit Takımları II (*Âîn-i Ekberî*'de Yer Almayan Savaş Fili Binit Takımları)" adlı makalede ele alınmıştır. Bu makalede, tamamen fil kontrol araçları konusu incelenmiştir. *Âîn-i Ekberî*'de tanıtılmayan ve günümüzde kullanılmakta olan fil kontrol araçları, büyük ölçüde tespit edilip tanıtılmıştır.

Hindistan'da filler, taşıdıkları dinî ve siyasi önlemlerine, süslenmeleri için gösterilen büyük özene rağmen çok acı verici fil kontrol araçlarıyla sevk ve idare edilmektedirler. Bunun nedeni, fillerin beş tona varan ağırlıklarıyla kontrolden çıktıklarında kendileri, üzerindeki insanlar, etrafındaki görevliler, çevredeki insanlar ve orduları için ölüm tehlikesi meydana getirmeleridir. Ayrıca, çevredeki yapılar için yıkım tehlikesi doğurmaktadırlar. Bu nedenle, gerektiğinde çevredeki insanları önceden uyarabilmek ve onlara zaman kazandırabilmek için fillerin bütün vücutlarına çanlar ve ziller asılmaktadır. Fillerin boyunlarına *çivili yularlar* (*kilâveh*) takılmakta, kulaklarına da *çivili/kancalı bir yular* asılmaktadır. *Mest hâli* denilen kızgınlık dönemlerinde, dört ayakları birden zincirlenerek bir yere bağlanmaktadır. Gerekli hâllerde daha yavaş yürümeleri için iki ön veya iki arka ayakları zincirle (*berî* ve *geddh berî*) birbirlerine bağlanmaktadır. Azgın filleri dizginlemek için, *çivili boyun tutucularından* (*hathi pakar*) istifade edilmektedir. Sivri bir bıçağı ve iki tutacağı olan bu alet, fillerin boyunlarını *çivili bir çember* içinde sıkıştırarak onları hareket edemez hâle getirmektedir. Azgın filleri dizginlemek için, ayrıca ateş ve gürültü çıkaran havai fişeklerden (*çerhi*) de istifade edilmektedir. Durması gerekirken durmayan filleri zaptetmek için yaklaşık 70 cm. uzunluğundaki bir kütükten yapılan *çivili çapalar* (*loh lenger*) yere atılmakta, fil koştukça kütük ayaklarına çarpılmaktadır. Hatta *çivili bir zincir*, arka ayaklarından birisine takılmakta ve bu zincirin bir ucu *filbânın* yanında durmaktadır. Hayvan asilik yaptığında *filbân*, zincirin ipini çekerek kancaların filin ayağına batmasını sağlamaktadır. Bazı durumlarda her iki arka ayağa birden *çivili zincir* takılmaktadır. Kaçan filleri yakalamak için *kya pazat* adı verilen *çivili ayak kışkaçları*

Fil Binit Takımları III (Âîn-i Ekberî'de Yer Almayan Fil Kontrol Araçları)

(kaplan ağzı) kullanılmaktadır. Savaşta filleri gayrete getirmek ve tahrik etmek için ise, kulak hizasına sivri uzun bir şiş (kenâr) yerleştirilmekte ve gerektiğinde bu şiş, mahmuz gibi dürtülmektedir.

Filbânlar, filleri yönlendirebilmek için başlarına ve vücutlarına çeşitli ebatlardaki sivri fil kancalarıyla (*ankus*, *thotti* vb.) sert darbeler indirmekte, *cheru kol* adı verilen 1 metreden biraz uzun topuzlu sııklarlarla vücutlarına vurmaktadırlar. Daha da kötüsü, asi filler, 3.2 m uzunluğundaki *valiya kol/valikol* adlı sııklarla üç dört adam tarafından dövülerek cezalandırılmaktadır. Böylece, fillere dehşet salınmakta ve her daim itaat etmeleri sağlanmaktadır. Ucunda prinç bir topuz bulunan *valiya kol* denilen uzun sııklar, bir nevi itaatin sembolü hâline getirilmektedir. *Filbânlar*, bu sııkları hayvanların kulaklarından birinin arkasına dik duracak şekilde koymakta ve fillerin, bu sopa düşmeyecek şekilde izin verilene kadar kimi durumlarda bir saat gibi hareketsiz durmalarını istemekteydiler. Fil, sopayı yere düşürürse, yani yerinden kıpırdarsa bu sopalarla dövülmektedir. Böylece fil, her daim efendisinden korkması, itaat etmesi gerektiğini öğrenmektedir. Söz konusu modern fil kontrol araçları, muhtemelen daha önceki asırlarda kullanılmış olan fil kontrol araçlarından geliştirilmiş olmalıdır.

KAYNAKÇA

Archer, M. (1992). *Company Paintings: Indian Paintings of the British Period* (Victoria and Albert Museum Indian Series). London: Victoria and Albert Museum, Maplin Publishing. (Özgün eser 1774 tarihlidir).

http://collections.vam.ac.uk/search/?listing_type=&offset=0&limit=15&narrow=&extrasearch=&q=Company+Paintings%3A+Indian+Paintings+of+the+British+Period+&commit=Arama&quality=0&objectname=&placesearch=&after=&before=&name=&material=&mnsearch=&locationsearch

Chantawit, Natthaphat (1999). *Kraliyet Fil Kitabı/Kraliyet Taşıtı Fil* (หนังสือช้างราชพาหนะ). Ed. Khunying Manmaschavalit, Wiwat Udomkalayarak, Nattapat Chantawit, Boonyam Srivorapot. Araç Serisi, Tayland Kültür Mirası Projesi, Tayland Ticaret Örgütü Öğretmenler Konseyi.

Ebu'l-fazl-ı 'Âllâmî (1872, Reprint 1993). *Âîn-i-Ekberî* (Cilt I). Ed. H. Blochmann edited. Calcuta. (Özgün eser h. 998/1590- h. 1011/1602 tarihlidir).

_____ (1873). *The Âîn-i-Akbarî* (Cilt I). Çev. H. Blochmann. Calcutta (Özgün eser h. 998/1590- h. 1011/1602 tarihlidir).

Evans, G. H. (1910). *Elephants And Their Diseases*. Rangoong: Superintendent, Government Printing Burma. <https://ia800204.us.archive.org/17/items/cu31924001176878/cu31924001176878.pdf>

Ganguly, Suparna, Sundaramoorthy, R. Sumathy, Manilal Valliyate, Shiela N. Rao ve Supraja Dharini (August 2015). Assessment of welfare and management status of elephants Sandhya, Jayanthi and Indumathi of Sri Kanchi Kamakoti Mutt, Tamil Nadu, Southern India. Hebbal, Bangalore: Animal Welfare Board of India (AWBI) ve Compassion Unlimited Plus Action (CUPA). <https://cupabangalore.org/wp-content/uploads/2018/04/Web-Version-Elephants-of-Shri-Kanchi-Kamakoti-Mutt-20082015.pdf>

Kansoy, Umut (Aralık 2020). "Âîn-i Ekberî'ye Göre Savaş Fillerinin Binit Takımları", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 51, s. 1-46. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1232895>

_____ (Aralık 2021). "Fil Binit Takımları II (Âîn-i Ekberî'de Yer Almayan Savaş Fili Binit Takımları)", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 54, s. 77-148. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sufesosbil/issue/67386/928530>

Kurt, Fred (2005). "History and Biology of Traditional Elephant Management", First European Elephant Management School Nov. 2005, s. 1-11: <http://www.colyerinstitute.org/pdf/feems1.pdf>

_____ (2006). "Die Geschichte der Haltung von Elefanten in Menschenobhut", Zeitschrift des Kölner Zoo, 2/49, s. 59-81: <http://www.colyerinstitute.org/wp-content/uploads/2015/05/Die-Geschichte.pdf>

Maurer, Gilles (2018). Conservation de l'éléphant d'Asie (*Elephas maximus*) par l'étude des interactions entre humains et populations sauvages et semi-captives d'éléphants: une approche intégrée des dimensions démographiques, génétiques, économiques et socioculturelles. Thèse Pour Obtenir Le Grade De Docteur De L'université De Montpellier, <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-01834575/document>.

Muean-a-nan, T. (2013). A Study of White Elephant to Interior Desing Proposal Project for The National Gallery of Thailand, A Thesis Degree Master of Fine Arts Program, Silpakorn University.

Namboodiri, N. (Compiler and Editor) (July 1997). Practical Elephant Management (A Handbook for Mahouts). India, Malayalam: Elephant Welfare Association.

Naomnakorn Gazetesi. "Memleket için Chiew Amca Saman ipi havalı, bir filin sırtına biniyor", <https://sootinclaimon.com/2018/07/18/เพื่อบ้านเกิดลุงเหนือ/> (Erişim 13.12.2020).

Phuangkum, P., Richard C. Lair ve Taweepoke Angkawanith (2005). Elephant Care Manual for Mahouts and Camp Managers. Ed. Richard C. Lair, Drawings by Sirikorn Inkom. Bangkok: FAO Regional Office for Asian ve the Pacific (RAP), Thailand RAP Publication. <http://elephantcare.org/wp-content/uploads/2017/02/Elephant-Care-Manual-for-Mahouts-and-Camp-Managers-Thailand.pdf>

Roming, R. (Aug. 14, 2013). "The Hard Life of Celebrity Elephants", *The New York Times Magazine*. <https://www.nytimes.com/2013/08/18/magazine/the-life-of-celebrity-elephants-in-india.html> (Erişim 13.02.2020).

"Peta India Investigation of Thrissur Pooram 2017", 4 to 6 may 2017, Investigation-Report.pdf, <https://www.petaindia.com/wp-content/uploads/2018/04/Investigation-Report.pdf> (Erişim 12.02.2021).

Saller, M. (1999). Elephants A Cultural and Natural History (Original title: Der Elephant in Natur- und Kulturgeschichte). Karl Gröning (Ed.). Könnemann/Germany.

Sha, Arun. A. (August 2014). **Report on the Welfare & Veterinary Status** Captive Elephants (*Elephas maximus*) at Punnathur Kotta Guruvayur Devaswom Board, Thrissur, Kerala. India: Animal Welfare Board of India (Ministry of Environment and Forests, Govt. of India). <https://cupabangalore.org/wp-content/uploads/2018/04/Guruvayur-Temple-Ele-Evaluation-2014.pdf>

Stronge, Susan (2002). Painting for the Mughal Emperor: The Art of the Book 1560 – 1660. London: V&A Publications.

Varma, Surendra, S. R Sujata ve Snehal Bhavsar (2008). Captive Elephants of Gujarat. Hebbal, Bangalore: Published by CUPA ve ANCF. <https://cupabangalore.org/wp-content/uploads/2018/04/Captive-Elephants-of-Gujarat.pdf>

Fil Binit Takımları III (Âin-i Ekberî'de Yer Almayan Fil Kontrol Araçları)

Varma, Surendra, P. Anur Reddy, S.R. Sujata, Suparna Ganguly ve Rajendra Hasbhavi (2008). Captive Elephants of Karnataka. Hebbal, Bangalore: Published by CUPA & ANCF. <https://cupabangalore.org/wp-content/uploads/2019/09/Captive-Elephants-of-Karnataka.pdf>

Varma, Surendra, Shiela Rao, Suparna Ganguly ve Harish Bhat (2008). Identification of an effective and robust model of elephant keeping and keeper welfare. Hebbal, Bangalore: Published by CUPA ve ANCF. <https://cupabangalore.org/wp-content/uploads/2018/04/Identification-of-an-effective-and-robust-model-of-elephant-keeping-and-keeper-welfare.pdf>

Varma, Surendra, E.K. Easwaran, T.S. Rajeev, Marshal. C. Radhakrishnan, S. R. Sujata ve Nibha Namboodiri (2009). Captive Elephants in Kerala (An Investigation into the Population Status, Management and Welfare Significance). Hebbal, Bangalore: Compassion Unlimited Plus Action (CUPA) ve ANCF. <http://www.asiannature.org/sites/default/files/10%20TR%20Kerala-Captive%20elephants%20Welfare%20%26%20Management.pdf>

Varma, Surendra, Madhulal Valliyatte ve S.R. Sujata (2009). Captive Elephants in Rajasthan. Hebbal, Bangalore: Published by CUPA ve ANCF. <https://cupabangalore.org/wp-content/uploads/2018/04/Captive-Elephants-in-Rajasthan.pdf>

Varma, Surendra ve Avinash Kumar (2010). Elephants in Sonapur Mela. Hebbal, Bangalore: Published by CUPA ve ANCF. <https://cupabangalore.org/wp-content/uploads/2018/04/Elephants-in-Sonapur-mela.pdf>

Varma, Surendra, NVK Ashraf ve S. R. Sujata (2010). Captive Elephants in Bihar: An Investigation into the Population Status, Management and Welfare Significance. Hebbal, Bangalore: Published by Compassion Unlimited Plus Action (CUPA), Asian Nature Conservation. <https://cupabangalore.org/wp-content/uploads/2018/04/Captive-Elephants-in-Bihar.pdf>

Varma, Surrenda, Kushal Konwar Sarma, David Abraham, S.R. Sujata, T.S. Rajeev, Nibha Namboodiri ve Madhulal Valliyatte (2010). Captive Elephants under Private Ownership in India. Bangalore: Published by CUPA ve ANCF. http://www.asiannature.org/sites/default/files/15.TR-Private%20Elephants%20of%20India_P.pdf

Varma, Surendra (2015). Captive Elephants in India (Ecology, Management and Welfare). Ulsoor. India: Compassion Unlimited Plus Action (CUPA) ve Asian Nature Conservation Foundation (ANCF). <https://cupabangalore.org/wp-content/uploads/2018/04/Captive-elephants-in-India.pdf>

Dijital Kaynaklar (Minyatürler, Çizimler, Resimler, Fotoğraflar, Freskler vb.)

Alberts, Elizabeth Claire. "The Sad Story Behind These Chains And Bullhooks." *Daily Dodo*, 3/13/2018, <https://www.thedodo.com/in-the-wild/sanctuary-displays-raju-crying-elephant-chains> (Erişim 01.05.2020).

"Arunkumar Nair", <https://tr.pinterest.com/pin/281052832986048866/> (Erişim 14.07.2022).

"Asia Archaeology-Cambodia." *Getty Images*, <https://www.gettyimages.no/detail/news-photo/asia-archaeology-cambodia-war-elephant-battle-scene-reliefs-news-photo/946091668> (19.02.2021).

Boonsong, Jlonglong. "Or will it be the last?" *Post Today*, 28 Haziran 2014, <https://www.posttoday.com/กิน-เที่ยว/303530> (Erişim 11.09.2021).

“Capture and Taming of Wild Elephant”, *Davis Museum at Wellesley College*, <http://dms.wellesley.edu/detail.php?term=elephant&module=objects&type=keyword&x=0&y=0&kv=13331&record=3&module=objects> (Erişim 11.09.2021).

“คั่นจาม (Cancham).” *Longdo Dict*, <https://dict.longdo.com/search/คั่นจาม> (Erişim 26.02.2021).

“Chain1.” *Museums of India*, http://museumsfindia.gov.in/repository/record/nat_del-59-500-11704 (Erişim 06.07.2020).

“Chain2.” *Museums of India*, http://museumsfindia.gov.in/repository/record/nat_del-57-21-1-25906 (Erişim 06.07.2020).

“Chain3.” *Museums of India*, http://museumsfindia.gov.in/repository/record/nat_del-55-63-1-25913 (Erişim 06.07.2020).

“Changton Ulusal Müzesi, Kraliyet Fil Ulusal Müzesi.” <http://www.virtualmuseum.finearts.go.th/changton/index.php/en/about-us.html> içinde <http://www.virtualmuseum.finearts.go.th/changton/360/link03.html> (Erişim 24.02.2021).

“Cihaz Kullanımında.” *Community.fortunecity.ws*, <http://community.fortunecity.ws/greenfield/drongo/908/kanjub.html> (Erişim 26.02.2021).

“Doğal Miras.” *Dooasia*, <http://www.dooasia.com/thailandinfo/oldcity/surin3.shtml> (Erişim 11.09.2021).

“Elephant.”, *Museums of India*, http://museumsfindia.gov.in/repository/record/alh_ald-AM-MIN-1285-3838 (Erişim 06.07.2020).

“Elephant Chasing a Horse Rider.” *Museums of India*, http://museumsfindia.gov.in/repository/record/alh_ald-AM-MIN-1358-2677 (11.09.2021).

“Elephant-Catcher (Hathi Pakar).” *Museums of India*, http://museumsfindia.gov.in/repository/record/nat_del-86-56-1-35224; http://museumsfindia.gov.in/repository/record/nat_del-86-56-2-35225 ve http://museumsfindia.gov.in/repository/record/nat_del-86-6-3-35226 (Erişim 12.12.2020).

“Elephant exhibition with tribute: The elephant loop of the Kui people”, *Tayland Güney Kuzeydoğu Kültür Merkezi*, <http://cul.bru.ac.th/นิทรรศการช้างกับสว้ย/> (Erişim 25.02.2021: Tayland Güney Kuzeydoğu Kültür Merkezi sitesindeki bu sayfa 25.02.2021 tarihinde açılmaktaydı. Fakat şu anda açılmamakta ve izlediğiniz bağlantı bozuk veya sayfa kaldırılmış olabilir uyarısı bulunmaktadır).

“Elephant Goad.” *Victoria and Albert Museum*, June 25, 2009, <http://collections.vam.ac.uk/item/O444127/elephant-goad-unknown/> (Erişim 23.12.2020).

“Elephant hunting and taming tools of the Great Mahout.” *VietNamNet*, 19/03/2014, <https://english.vietnamnet.vn/fms/art-entertainment/97753/elephant-hunting-and-taming-tools-of-the-great-mahout.html> (Erişim 21.02.2021).

“Elephant References.” *The Colyer Institute*, <http://www.colyerinstitution.org/elephants/> (Erişim 11.09.2021).

“Elephant Weeps Tears Of Joy While Being Rescued After 50 Years Of Confinement.” *Positive Posts*, <https://www.positiveposts.me/story/70/elephant-weep-tears-of-joy-while-being-rescued-after-50-years-of-confinement/> (Erişim 11.09.2021).

“Fil Döngü Gösterisi Surin’de İnanılmaz Fil Çalışması 2558 (สาริตการคลังช้างป่างานมหัศจรรย์งานช้างสุรินทร์ 2558).” 21 Kasım 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=lboqYYjaugs> (Erişim 26.02.2021).

Fil Binit Takımları III (Âîn-i Ekberî'de Yer Almayan Fil Kontrol Araçları)

"Fouet." Musée du quai Branly, <https://www.quaibrantly.fr/fr/explorer-les-collections/base/Work/action/show/notice/49750-fouet/page/60/> (Erişim 11.09.2021).

"Fouet pour éléphant." Musée du quai Branly, <https://www.quaibrantly.fr/fr/explorer-les-collections/base/Work/action/show/notice/600563-fouet-pour-elephant/page/19/> (Erişim 11.09.2021).

Frei, Georges. "Ankus, Elephant Hook and Wipe." *Upali.Ch*, 8. October 2016, <https://en.upali.ch/ankus-elephant-hook-and-wipe/> (Erişim 11.09.2021).

Francis, Jenny, "CHAINED AND BEATEN The Sun joins Harry Potter's Evanna Lynch in India on her mission to end suffering of elephants used to pull in tourists", *The Sun*, 1 May 2018, <https://www.thesun.co.uk/news/6180080/we-expose-india-tourism-brutal-treatment-elephants/> (Erişim 03.01.2021).

"Gaur hunt, page from a manuscript on elephant training, early 20th century." *Bridgeman Images*, <https://www.bridgemanimages.co.uk/en/asset/389915/summary?context> (Erişim 14.02.2021).

"Endonezya'dan gelen filler hakkında bir sorum var", *Pantip*, 20 Mart 2009, <http://topicstock.pantip.com/library/topicstock/2009/03/K7647760/K7647760.html> (Erişim 15.12.2020).

JONATHANSAHA (19 Temmuz, 2018). "King Thibaw's Elephants", <https://colonizinganimals.blog/2018/07/19/king-thibaws-elephants/> (Erişim 23.12.2020).

"Kerala HC declines to intervene on tusker ban ahead of Thrissur Pooram." *The Indian Express*, May 10, 2019, <https://indianexpress.com/article/india/kerala-hc-declines-to-intervene-on-tusker-ban-thechikotukavu-ramachandran-ahead-of-thrissur-pooram-5720677/> (Erişim 11.09.2021).

"Life differs from lore for elephants." *Viet Nam News*, October, 25/2020, <https://vietnamnews.vn/sunday/features/803798/life-differs-from-lore-for-elephants.html> (Erişim 11.09.2021).

"Maharana Jagat Singh II watching an elephant fight, 1750." *National Gallery of Victoria*, <https://www.ngv.vic.gov.au/explore/collection/work/53510/> (Erişim 03.01.2021).

"Maharana Jagat Singh II pursuing an escaped elephant." *National Gallery of Victoria*, <https://www.ngv.vic.gov.au/explore/collection/work/53508/> (Erişim: 03.01.2021).

Medland, T. (Gravürü çizen). "Native Indians catching wild elephants by snaring their feet with ropes." *Wellcomecollection*, <https://wellcomecollection.org/works/eyaev2gx> (Erişim 25.02.2021).

"Memleket için Chiew Amca Saman İpi Havalı, Bir Filin Sirtına Biniyor." *SootinClaimon, Naomnakorn Gazetesi*, July 18, 2018, <https://sootinclaimon.com/2018/07/18/เพื่อบ้านเกิดลงเรือ/> (Erişim 13.12.2020).

"National Museum - New Delhi, Gallery: Take a virtual tour." https://artsandculture.google.com/streetview/national-museum-delhi/WwHAh-RXTpHWRA?sv_lng=77.2198386&sv_lat=28.6119681&sv_h=333.48549925505023&sv_p=4.29388902499899&sv_pid=tVe61lxvMGgiDVP_empt2QA&sv_z=1.0612294450658422 (Erişim 11.09.2021).

"One of Forty-two drawings of occupations and conveyances." *Victoria and Albert Museum*, <http://collections.vam.ac.uk/item/O405022/one-of-forty-two-drawings-painting-unknown/> (Erişim 25.06.2020).

"One of Fifty Burmese Drawings." *Victoria and Albert Museum*, <http://collections.vam.ac.uk/item/O404219/one-of-fifty-burmese-drawings-painting-unknown/> (Erişim 23.12.2020).

"Ölü Yakma Töreni Thanpuying Onawal Isarangkun Na Ayuthaya (filleri yakalamak veya eski zamanlarda Tay fillerini nasıl bağlayacağınız hakkında)."

<https://www.lungthong.com/product/8917/งานพระราชทานเพลิงศพ-ท่านผู้หญิงอรอวาล-อิสรางกูร-ณ-อยุธยา-เรื่องการจับช้างหรือการคล้องช้างของไทยในสมัย> (Erişim 11.09.2021).

"Painting, Akbarnama, Akbar watching elephants fight", <http://collections.vam.ac.uk/item/O9711/akbar-painting-mohesh/akbar-painting-mahesh/> (Erişim 4.03.2021).

"Pamela Anderson in tears for Sunder the elephant." *Petauk*, August 3, 2012, <https://www.peta.org.uk/blog/pamela-anderson-in-tears-for-sunder-the-elephant/> (Erişim 26.12.2020).

"Поездка в Индию. Часть 4 Джайпур." *Yandex Zen*, 18 Aralık 2020, <https://zen.yandex.lv/media/id/5fd5031beab6595a1b52af07/poezdka-v-indiiu-chast-4-djaipur-5fdbb1417200780de11cf001> (11.09.2021).

"Surin Ulusal Müzesi", *İsaan*, July 3, 2018, <https://isaan.com/surin-national-museum/> (Erişim 26.02.2021).

Svasti, Pichaya, "Cities of silk and elephants", *Bangkok Post*, 22 NOV 2018, <https://www.bangkokpost.com/thailand/special-reports/1580158/cities-of-silk-and-elephants> (Erişim 9.09.2021).

"Tay Beyaz Fil - Komşu Beyaz Fil." *Pantip*, 12 řubat 2009, <http://topicstock.pantip.com/library/topicstock/2009/02/K7520883/K7520883.html> (Erişim 24.02.2021).

"The Mughal India Gallery." *Ashmolean Museum*, https://www.ashmolean.org/mughal-india#listing_150016_0 (Erişim 25.02.2021).

"Thotti (Hook) and Cheru Kol (Short Pole)." *Flickr*, December 29, 2013, <https://www.flickr.com/photos/anulal/11736253116> (Erişim 12.02.2021).

"Tiger hunt, page from a manuscript on elephant training, early 20th century (pen & ink and pencil on paper)." *Bridgeman Images*, <https://www.bridgemanimages.co.uk/en/asset/389916/summary?context> (Erişim 8.03.2021).

Valiya Kol Fotoğrafı, Hindistan, Karnataka'dan Dr. Srikumar M. Menon'un Kişisel Arşivi (Erişim 15.06.2020).

"Valiakol ile Donma Konumunda Duran Bir Fil." <https://i.pinimg.com/originals/44/b5/3d/44b53d288ef5685de30218823bc5e05c.jpg> (Erişim 20.02.2021).

"Why Elephant Riding Should Be Removed from Your List." *World Nomads*, <https://www.worldnomads.com/responsible-travel/make-a-difference/planet/why-elephant-riding-should-be-removed-from-your-list> (Erişim 4.03.2021).

 SUITDER <small>SÜD İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ DERGİSİ</small> <small>Journal of South Studies in Humanities and Social Sciences</small>	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>

Fil Binit Takımları III (Âin-i Ekberî'de Yer Almayan Fil Kontrol Araçları)

Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

